

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Hanna-Kaisa Larvi

AVOINTEN OVIENTEN VANKILA

Narratiiviset menetelmät ja taide syväkuulemisen välineenä Pienryhmäkoti Otsossa

Opinnäytetyö kevät 2013

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen

HANNA-KAISA LARVI

AVOINTEN OVIEN VANKILA

Narratiiviset menetelmät ja taide syväkuulemisen välineenä

Pienryhmäkoti Otsossa

Opinnäytetyö

64 sivua + 1 liitesivua

Työn ohjaaja

Lehtori Tuija Suikkanen-Malin

Toimeksiantaja

Pienryhmäkoti Otso Oy

Toukokuu 2013

Avainsanat

lastenkodit, kuuleminen, narratiivisuus, taide,
etäännyttäminen

Tämä on raportti hankkeesta, joka toteutettiin sosiaalialan koulutusohjelman ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyönä Pienryhmäkoti Otsossa talvella 2012–2013. Hanke syntyi halusta kuulla syvemmin ja intensiivisemmin Pienryhmäkoti Otson asukkaiden ajatuksia Otsosta.

Hankkeessa kerättiin kuvallisten korttien avulla tarinoita Pienryhmäkoti Otsosta sen asukkailta. Rannikkopajojen Taide- ja mediapaja työsti tarinoista musiikkivideon. Tämä taideteos palautettiin Otson asukkaiden ja henkilökunnan koettavaksi.

Hankkeen tavoitteena oli syväkuulla narratiivista ja luovaa menetelmää välineenä käyttäen Pienryhmäkoti Otson nuorten tarinoita Otsosta. Toinen tavoite oli löytää tarinoista niitä kulminaatiopisteitä, jotka voimme katsoa Otson voimavaroiksi tai Otson kehittämiskohdiksi. Hankkeen tehtävänä oli työstää näkyväksi Otson nuorten ajatuksia. Kun ajatukset saavat ilmiänsä, on nuorten itsensä sekä Otson aikuisten helpompi ymmärtää niitä sekä puuttua mahdollisiin epäkohtiin sekä vahvuuksiin joko ajattelussa tai toiminnassa.

Hankkeessa saavutettiin syväkuulemisen taso. Kuultujen tarinoiden etäännyttäminen ja palauttaminen taideteoksena syvensi kuulemistä. Taide välineenä teki ajattelun näkyväksi ja siten helpommin ymmärrettäväksi. Opinnäytetyössä nostettiin nuorten moninaisista tarinoista esiin kaksi vallitsevaa teemaa. Toinen teema on tunne lastenkodista vankilana, toinen on tunne toiseudesta suhteessa lastenkodin ulkopuoliseen maailmaan. Näiden teemojen vastavoimana nuoret kertoivat Otsossa lähes kaiken olevan hyvin.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Services

HANNA-KAISA LARVI

JAIL WITH OPEN DOORS

Narrative Methods and Art as Tools for Deep Listening in
Pienryhmäkoti Otso Ltd

Bachelor's Thesis

64 pages + 1 pages of appendices

Supervisor

Tuija Suikkanen-Malin, Senior Lecturer

Commissioned by

Pienryhmäkoti Otso Ltd

May 2013

Keywords

children's homes, listening, narrative, art, distance oneself

This is a report of the project that was made in private children's home, Pienryhmäkoti Otso, during the winter 2012–2013. The project arose from the will to listen more deeply and more intensively to the young inhabitants' thoughts about their children's home.

In the project the narratives were collected from the inhabitants of Pienryhmäkoti Otso with the help of illustrated cards. The narratives were distanced and worked as a music video by Rannikkopaja Art and media workshop. This piece of art was returned to be experienced by the inhabitants and personnel of Pienryhmäkoti Otso.

The aim of this project was to listen deeply, to 'deep listen', to the narratives that the inhabitants tell about Pienryhmäkoti Otso. Another aim was to find out culmination points from the narratives, which the personnel can see as resources or points to be developed. The mission of the project was to make visible the thoughts of the inhabitants in Pienryhmäkoti Otso. The project was based on the idea that when the thoughts get appearance, it is easier to understand them by the inhabitants themselves and by the personnel. Then it's also easier to intervene in the possible strengths and weaknesses either in thinking or in action.

The state of deep listening was achieved in the project. It deepened the narratives when they were first distanced and then returned. Art as an implement made the thinking visible and therefore easier to understand. There were two main themes found in the narratives, which are introduced in this thesis. One is the feeling of the Pienryhmäkoti Otso as a prison and the other is the feeling of otherness in relation to world outside of this children's home. As a reaction to these themes the inhabitants told that nearly everything in Otso is fine.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	PROLOGI	7
2	KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1	Kehittämishanke työvälineenä ja opinnäytetyönä	8
2.2	Otso toimintaympäristönä	9
2.3	Tarpeen kartoittaminen	11
2.4	Aiheen valinta ja kiteytyminen	12
2.5	Rannikkopajojen Taide- ja mediapaja	14
3	HANKE NYKYTIEDON VALOSSA	15
3.1	Kuinka lastenkotien asukkaita on tähän mennessä kuultu?	15
3.2	Ajatuksellinen ankkurointi ihmisyyteen, oppimiseen ja kehittymiseen	16
3.3	Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen sekä vuorovaikutus osallistajana	17
3.4	Narratiivisuus	18
3.5	Narratiivisia menetelmiä	19
3.6	Etäännyttäminen ja taide etäännyttämisen välineenä	24
4	HANKKEEN KUVAUS	27
4.1	Tarkoitus, tavoitteet, tehtävä ja visio	27
4.2	Hanke kokonaisuutena	28
4.3	Ensimmäinen sykli: Tarinoiden kerronta	30
4.3.1	Suunnittelu	30
4.3.2	Toteutus	30
4.3.3	Arviointi	31

4.3.4	Uusi suuntautuminen	32
4.4	Toinen sykli: etäännyttäminen	33
4.4.1	Suunnittelu	33
4.4.2	Toteutus	34
4.4.3	Arviointi	34
4.4.4	Uusi suuntautuminen	35
4.5	Kolmas Sykli; tarinoiden palauttaminen	36
4.5.1	Suunnittelu	36
4.5.2	Toteutus	37
4.5.3	Arviointi	38
5	OTSON NUORTEN KERTOMUKSET JA KOKEMUKSET	39
5.1	Avointen ovien vankila	40
5.2	Normaalius Otsossa vai Otson ulkopuolella	42
	Kuva 5. Ok melkee kaikki. Pysäytyskuva musiikkivideosta.	43
5.3	Tarinat musiikkivideona	43
6	HANKKEEN ARVIOINTI MUIDEN TOIMIJOIDEN NÄKÖKULMASTA	45
6.1	Tavoitteiden saavuttaminen	46
6.2	Hankkeen toteutuksen ja sisällön arviointi	48
6.3	Otson aikuiset oppijoina	49
6.4	Taide- ja mediapajan oppimiskokemus	52
6.5	Hankkeen mahdollisuudet ja kehittämiskohdat tulevaisuudessa	53
7	EPILOGI	55
7.1	Kuulolla	55
7.2	Siltoja, portteja, aukenevia ovia	57
7.3	Katsotaan kauempaa	58

LIITTEET

Liite 1. Otso-musiikkivideon lyriikka

1 PROLOGI

*”En tiedä, Jeesus, mitä mä sulta pyytäisin.
 Ei multa mitään puutu ja puuttuu kuitenkin.
 On sydämeni aina niin kovin rauhaton.
 Ei multa mitään puutu. Mut mikä minun on?”*
 (Oiva Paloheimo, Vaeltava laulaja 1935)

Oiva Paloheimon runo, taideteos, puhuttelee. Runon voi ajatella kuvaavan kenen tahansa nuoruusajan identiteetin etsintää. Itse koen sen ilmentävän monien huostaan otettujen lasten ja nuorten ajattelua. Suomessa huostaan otettujen lasten asiat ovat näennäisesti melko hyvin. Kattava sosiaaliturvajärjestelmämme ei juuri anna kenellekään mahdollisuutta kärsiä nälkää, kylmyyttä tai muuta materiaalista puutetta. Silti esimerkiksi huostaan otettujen lasten henkinen pahoinvointi on monesti todellista.

Ylemmän ammattikorkeakouluopintojeni alkumetreiltä lähtien mielessäni on soinnut Heli Paason luennolla (1.11.2011) mainitsema ajatus siitä, että lasta voi auttaa vasta, kun lasta kannetaan auttajan mielessä - ja kun lasta kannetaan positiivisena auttajan mielessä. Tämä sekä kaikki muu koulutuksessa lapsen kuulemiseen ja näkemiseen liittyvä materiaali käynnistivät itsessäni koko opintoja halkovan ajattelun siitä, kuinka me auttajat ja aikuiset todella näemme sekä kuulemme lapsia ja nuoria. Tällä on merkittävät vaikutukset heidän identiteettinsä rakentamiseen, osallisuuden tunteeseen sekä vallitsevaan yhteiskuntaan, ympäristöön sijoittumiseen.

Ajatukset kulminoituivat opintojen edetessä vuorovaikutukseen, niin ihmisten väliseen vuorovaikutukseen kuin ihmisen ja ympäristön väliseen vuorovaikutukseen. Kun muutan ympäristöä, ympäristö samalla muuttaa minua. Kun vaikutan sinuun, sinä vaikutat minuun, tai kun sinä vaikutat minuun, vaikutut samalla itsekin. Minä luon sinua. Sinä luot minua.

Se, mikä erottaa ihmisen vuorovaikutuksen muista eläimistä tai luonnosta, on kieli. Olemme ainoa laji, joka kykenee näin kielelliseen ja ajatukselliseen vuorovaikutukseen. Tästä syystä koen kielelliset kertomukset ja tarinat, ajattelun ulostulot, merkittäväksi vuorovaikutuksen, vaikuttamisen ja kehittymisen välineeksi. Vilma Hänninen (2003, 14) mainitsee väitöskirjassaan, että viime vuosikymmeninä sosiaalipsykologiassa on tapahtunut kielellinen käänne, jonka ydinajatuksena on, että kieli ei ainoastaan heijasta todellisuutta vaan myös luo sitä. Kielen avulla voimme tehdä ymmärrettäväk-

si hyvin erilaisia ihmiselämän ilmenemismuotoja (Hänninen 2003, 19). Juuri ymmärryksen lisääminen antaa mahdollisuuden toimia paremman elämän puolesta.

Tällä työllä haluan olla mukana nostamassa suullisia tarinoita ja kertomuksia niiden ansaitsemaan arvoonsa. Arvo on ollut jonkin verran unohdettuna viime vuosikymmeninä, jolloin yksilöllistyminen on ajanut ihmiset muun muassa yksin kirjojen pariin tai kuulokkeet korvilla musiikillisten tarinoiden äärelle. Kirjat tai musiikki ovat oivallinen tarinoiden lähde, mutta nykyisin niistä helposti puuttuu yhteisöllinen ja kollektiivinen ulottuvuus, jonka sisältämä vuorovaikutus itsessään luo ja muokkaa tarinoita ja näin myös yhteisöjä. (Hänninen 2003, 38–45.)

2 KEHITTÄMISHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kehittämishanke työvälineenä ja opinnäytetyönä

Kehittämistoiminta on suomalaista yhteiskuntaa ja työelämää leimaava kokonaisvaltainen ilmiö, joka liittyy kiihtyvään muutoksen vauhtiin koko globaalissa kontekstissa. Puhutaan muun muassa hankkeista, projekteista, prosesseista, innovaatioista, jatkuvasta oppimisesta, kehittämisestä, kuten esimerkiksi Timo Toikko ja Teemu Rantanen (2009) tuovat hyvin esiin teoksessaan Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Kysymys on laajasta kehittämistoiminnan aallosta, joka läpäisee kaikki yhteiskunnan tasot (Toikko & Rantanen 2009, 8). Toikko ja Rantanen innovoivat myös tuoreen ajatuksen kehittämistoiminnan ja tutkimuksen välisestä suhteesta, joka kulminoituu teoksen nimeen: Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. (Toikko & Rantanen 2009, 7–44.)

Oma opinnäytetyöni on Kymenlaakson ammattikorkeakoulun linjauksen mukaisesti kehittämishanke. Siinä on kuitenkin jonkin verran elementtejä soveltavasta tutkimuksesta, ja sitä voisi mielestäni jopa kutsua tutkimukselliseksi kehittämistoiminnaksi. Hanke kulkee kehittämistoiminnan ja tutkimuksen risteysalueella, jossa uusi tieto syntyy ja sitä kerätään käytännön kehittämisprosesseista. Käytännön kehittämistarpeet tuottavat tiedontarvetta. Hankkeella pyritään ensisijaisesti kehittämään toimintaa, mutta siinä käytetään hyväksi tutkimuksellisia periaatteita. Hanke saattaa myös tuottaa tietoa, jota voisi jatkossa koetella varsinaisessa tutkimusasetelmassa.

Hankemuotoinen työskentely on hyvä tapa saada asioita liikkeelle. On kuitenkin äärimmäisen tärkeää muistaa, että hankkeen päätyttyä liike ei saa lakata. Hanke toimii

silloin, kun se on johdanto pitkälliselle kehittämisen ja ajattelun tielle. Ammattikorkeakoulut ovat rohkeasti ottaneet kehittämishankkeen yhdeksi opinnäytetyön mahdollisuudeksi. Tämä kuvaa juuri sitä korkeatasoista tiedon ja toiminnan tasoa, jota ammattikorkeakoulut edustavat. Korkealaatuinen tieto on äärimmäisen tärkeää. Se on myös edellytys korkealaatuiselle toiminnalle. Korkealaatuisella tiedolla ei kuitenkaan itsessään tee mitään, jollei se todennu nimenomaan korkealaatuisessa toiminnassa.

2.2 Otso toimintaympäristönä

Kohdistettuani mielenkiintoni lasten ja nuorten kuulemiseen ja näkemiseen, ryhdyin pohtimaan, missä ja miten kuulemisen ja näkemisen taitoja voisi koetella. Työskentelen yksityisessä lastensuojeluyksikössä, Pienryhmäkoti Otsossa, jota kutsun tästä eteenpäin Otsoksi. Otso on seitsemänpaikkainen yksityinen lastensuojelulain mukainen sijaiskoti 7–18-vuotiaille lapsille ja nuorille. Se sijaitsee Kymenlaaksossa, ja on ollut toiminnassa vuodesta 2002 lähtien. Otso on muotoutunut pääsääntöisesti pitkäaikaiseksi kodiksi sosiaalilautakunnan huostaan ottamille lapsille. Sijoitukset kestävät useimmiten täysi-ikäisyyteen asti. Näiden yli 10 vuoden aikana on ollut vain muutamia tapauksia, joissa sijoitukset ovat päättyneet kotiutumiseen ennen 18 vuoden ikää tai nuori on päätenyt toiseen laitokseen. Lisäksi Otsossa on asunut lyhytaikaisesti joitakin avohuollon tukitoimena sijoitettuja lapsia.

Otson toimintaympäristö on hyvin kodinomainen. Kodinomaisuus näkyy tonttina ja omakotitalona, joka ei ulkoisesti juurikaan eroa hieman keskivertoa varakkaampien perheiden kodista. Asuntokanta sekä asukaspohja alueella ovat sangen heterogeenisiä. Otso talona on 60–70-luvun taitteessa rakennettu kookas ja tasokas omakotitalo. Otson lapset ja aikuiset ovat tasa-arvoisia talon käyttäjiä. Lasten huoneissa tai vaikkapa ruokakaapeissa ei ole lukkoja. Vain toimisto ja vaihtuvat autot talon edustalla ilmaisevat ulkoisesti, ettei kyseessä ole aivan tavanomainen perhe.

Myös Otson toimintakulttuuria kuvaa sana kodinomainen. Olen työskennellyt Otsossa neljässä eri työsuhteessa omien ja Otson tarpeiden mukaisesti yhteensä noin neljän vuoden ajan. Koska olen ollut välillä pois erimittaisia jaksoja, uskon kykeneväni tarkastelemaan Otson toimintaa jonkin verran objektiivisemmin, kuin jos olisin ollut töissä yhtäjaksoisesti. Otson toimintakulttuuri on näkemykseni mukaan maanläheinen ja maalaisjärkinen, aidosti välittävä, nykytietoa hyväksikäyttävä, ihmisen jatkuvaan

kehittymiseen, oppimiseen sekä valinnan vapauteen perustuva ja ihmisten monimuotoisuutta sekä tasa-arvoa kunnioittava.

Otsossa niin huoneiden ovet kuin ulko-ovetkin ovat auki, eikä fyysisillä rajoituksilla nuoria juurikaan estetä. Esimerkiksi kiinnipitotilanteita Otsossa ei minun aikanani ole ollut. Konfliktitilanteissa kuulemme usein nuoren uhkaavan, että hän lähtee pois Otsosta. Tähän voimme vain todeta, että ovet ovat auki, ja jos lähteminen todella on nuoren valinta, niin sitten tarvitsee lähteä – ja kantaa mahdolliset seuraukset. Monesti näissä tilanteissa nuori saattaakin lähteä ulos. Lähes aina pieni tuulettuminen saa ajatukset kirkastumaan, ja nuori palaa takaisin valmiina parempaan vuorovaikutukseen. Mikäli nuori käyttäytyy huonosti, saatamme kommentaa nuoren sanallisesti huoneeseen. Tätä sanallista kehotusta hyvin harvoin uhmataan.

Otsossa hoidetaan lapsia lain edellyttämällä tavalla sekä yhdessä lapsen läheisten ja sosiaalityöntekijän kanssa tehdyn yksilöllisen hoitosuunnitelman mukaisesti. Otson toiminta-ajatuksena on ”tukea lasta hänen omassa kasvussa ja kehityksessä niin, että hän voi elää sovussa itsensä ja ympäristönsä kanssa, sekä selviää arjen vaatimuksista” (Otson toimintakäsikirja). Otson arjen arvoissa painotetaan hyvää ja kehittyvää kuvaa lapsesta, lapseen uskomista, hyvän näkemistä ja myönteisyyttä. Arvoissa puhutaan positiivisesta ja kannustavasta ilmapiiristä, lapsen huomioimisesta ja kuulemista, luotettavuudesta ja avoimuudesta, suvaitsevaisuudesta sekä oikeudenmukaisuudesta. (Otson toimintakäsikirja.) Otsossa on pohdittu toimintatapoja sekä niiden taustalla olevia arvoja rohkeasti. Tämä pohdinta näkyy toiminnassa. Otson työ on mielestäni laadukasta. Suuri osa Otsosta itsenäistyneistä nuorista on saavuttanut niin hyvät elämänhallinnan taidot, että he vaikuttavat pärjäävän hyvin itsenäisessä elämässä.

Koen Otson turvalliseksi paikaksi kasvaa ja kehittyä. Nuorille luo turvallisuutta selkeät pelisäännöt, tasa-arvoinen kohtelu sekä toiminnan johdonmukaisuus ja ennalta arvattavuus. Henkilökunnan kesken käymme jonkun verran keskustelua siitä, mitä johdonmukaisuus ja selvät pelisäännöt kussakin ajassa, tilanteessa ja tietyn henkilön kanssa yksilöllisesti tarkoittavat. Toisinaan teemme yksilöllisiä ratkaisuja nuoren oman tarpeen ja kyvyn mukaan ohitse talon virallisten sääntöjen. Tämä nuoralla tanssiminen on jatkuvaa taiteilua ja toiminnan reflektointia. Toiset tilanteet ja toiset nuoret tarvitsevat selkeät ohjeet ilman poikkeuksia. Toisten kanssa voidaan olemassa olevista säännöistäkin neuvotella. Käytäntö on mielestäni hyvä, joskin vaatii työntekijöiltä jatkuvaa tilanteiden analysointia, selkeää raportointia ja oman toiminnan tarkastelua. Toiminnalle täytyy aina olla perustelut.

Yksi merkki Otson toiminnan laadusta on kyky reflektoida omaa toimintaa, ottaa vastaan arviointia ja halu kehittyä. Otson toiminta ei tietenkään ole täydellistä, mutta eteenpäin pyrkiminen ja esimerkiksi tämän kaltaisen kehittämishankkeen tukeminen kertovat halusta mennä eteenpäin. En siis tällä hankkeella väitä, että Otsossa ei kuul-taisi tai nähtäisi nuoria oikein. Väitän kuitenkin, että valtakunnallisesti, jopa globaalis-ti alaikäisten kuulemista ja näkemistä on vielä varaa kehittää paljon. Tästä syystä Ot-son kyky antautua reflektiolle ja kehittämistyölle tekee Otsosta edelläkävijän muiden uudistumismyönteisten toimijoiden rinnalle.

Tässä hankkeessa käytän asiakkaista nimitystä nuori ja Otson asukkaista yhteistä ni-mitystä nuoret. Uskon tämän nimityksen kuvastavan parhaiten 11–17-vuotiaita asiak-kaitamme, ja näin he haluavat myös itse itseään kutsuttavan.

2.3 Tarpeen kartoittaminen

Otsossa toteutettiin keväällä ja kesällä 2011 sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvonta-viraston (Valvira) ohjeistamana omavalvontasuunnitelma. Uusi yksityisiä sosiaalipal-veluja koskeva laki astui voimaan 1.10.2011. Lain kuudennessa pykälässä määritel-tiin, että kaikkien yksityisiä sosiaalipalveluja tuottavien toimijoiden tulee laatia oma-valvontasuunnitelma. Omavalvonnan tarkoituksena on varmistaa toiminnan asianmu-kaisuus. Toimintaa käytännössä valvoo Valvira. (Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 22.7.2011/922, 6§.)

Omavalvontasuunnitelman yksi keskeinen sisältö on asiakkaan kuuleminen sekä asi-akkaan tuottaman tiedon käyttö toiminnan kehittämisessä. Tämä, kuten jokainen oma-valvontasuunnitelman kohta, velvoittavat toimijoita pohtimaan myös tulevaisuuden visioita ja kehittämissuunnitelmia. (Omavalvonta yksityisessä sosiaalihuollossa 7/2012). Kuulemisen merkitys korostuu, kun kerätään asiakkailta palautetta. Palaut-teiden tulkinta perustuu pitkälle siihen, kuinka asiakkaita kuullaan.

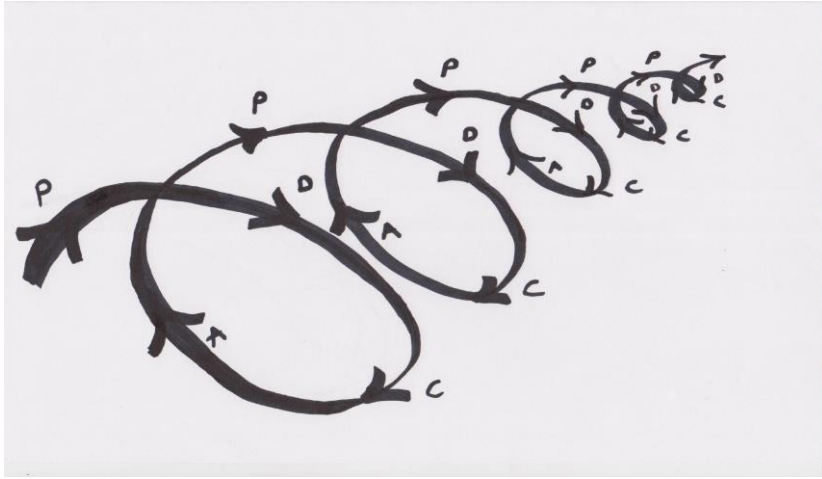
Otsossa on hyvä ja järjestäytynyt tapa kerätä palautetta nuorilta, nuorten vanhemmilta, työntekijöiltä sekä yhteistyökumppaneilta. Välineenä toimii tyypillinen, hyvin laadittu lomake, jossa hymynaama-asteikolla arvioidaan Otsoa ja Otson toimintaa. Lomak-keessa on myös tilaa avoimelle vastaukselle. Lomakkeen rajoitteena on se, että loma-ke usein täytetään ilman vuorovaikutusta, eivätkä nuoret juurikaan käytä mahdolli-suutta kirjoittaa avoimia kommentteja. Hymynaamat kertovat loppujen lopuksi kovin

vähän itse palautteen sisällöstä. Jos kysymys on vaikkapa; ”Viihdytkö Otsossa” ja vastauksena on murjottava hymynaama, jonka voi sanoittaa sanalla ”en”, vastaus ei tuo viihtymiskysymykseen mitään konkreettista sisältöä, johon voisi puuttua, ja näin parantaa viihtymistä. Tämä herätti mielenkiintoni, ja ryhdyin pohtimaan, millä eri tavoin voidaan kerätä palautetta, kuulla ja nähdä asiakasta.

2.4 Aiheen valinta ja kiteytyminen

Toivo Salonen on teoksessaan Tieteen Filosofia (2007, 31) maininnut, että tieteen ja tieteellisen ajattelun edellytys on arkielämä ja arkinen ajattelu. Myös tutkijan sekä tässä tapauksessa uuden kehittäjän tulee lähteä liikkeelle arjesta, ja lopulta arki on se, jonne tutkimusten tai kehittämistyön tuotosten tulisi palata. Salonen haastaa tiedettä ja tieteellisyyttä muun muassa ottamalla esille ihmistieteiden vieraantumisen niin, että teorialat elävät omaa elämäänsä, eikä niillä ole enää yhteyttä ihmisten arkeen sekä toimintaan. Kyseiselle ongelmalle yhdeksi ratkaisuksi Salonen löytää luovat, juuri käsillä olevaan ilmiöön sopivat, tutkimukselliset metodit ja luovan ajattelun. (2007, 27–54.) Luovat, taidettakin hyödyntävät, menetelmät ovat erittäin käyttökelpoisia kasvatuksessa sekä kriiseistä selviytymisessä, joita työ lastensuojelulaitoksessa ennen kaikkea on. Otsossa on aiemminkin käytetty luovia, innovatiivisia, keinoja nuorten kanssa työskentelyssä. Tästä syystä tämäkin hanke nitoutui luontevasti osaksi Otsan arkea.

Luova ajattelu on prosessi, joka jatkuvasti matkan varrella kehittää itseään, eikä taivu totaalisen ennalta sovittuihin polkuihin tai raameihin. Luovuus on juuri aikaan, paikkaan ja tilanteeseen, kontekstiin sidonnaista innovatiivista ja intuitiivista ongelmanratkaisua, joka luovii hakien koko ajan sopivaa uomaa ja muuttaa suuntaa tarpeen mukaan. Tämän kaltaiseen luovaan prosessiin ryhtiä antamaan sopii hyvin Demingin laatuympyrä, PDCA-sykli, jossa suunnitellaan (plan), tehdään (do), tarkistetaan (check) ja toimitaan (act), ja näiden vaiheiden kautta lähestytään kierros kierrokselta tavoitettua. Matematiikan tohtori William Demingin kehittämä malli kuvataan yleensä ympyränä, jossa vaiheet seuraavat toisiaan. (Mm. Laatuakatemia 2010.) Tässä hankkeessa laatuympyrä sovelletaan hermeneuttiseksi spiraaliksi, joka kuvastaa eteenpäin menoa paremmin kuin itseään toistava ympyrä. Malli perustuu jatkuvan konstruktivisen oppimisen, kehittämisen ja totuuden tavoittelun ajatukseen.

Kuva 1. PDCA-spiraali Demingin laatuympyrää mukaillen. (Mm. Laatuakatemia 2010.)

Kun yhdistettiin omavalvontasuunnitelmasta esiin noussut tarve: kuulla syvemmin ja laajemmin nuorten mielipiteitä Otsosta, sekä itselle ja Otsolle luontainen tapa toimia: luovat menetelmät, syntyi lopulta suunnitelma toteuttamiskelpoiselle kehittämishankkeelle. Otsossa päätettiin kuulla avoimin mielin ja narratiivisin menetelmin Pienryhmäkoti Otson nuorten tarinoita Otsosta. Hankkeen tarkoituksena on kehittää asiakkaan tarinan kuulemista, asiakkaan positiivista näkemistä, sekä näiden kuultujen ja nähtyjen seikkojen pohjalta koko Otson kehittämistä. Aluksi tarkoitus oli käyttää jokseenkin puhdasta tarinateatteria tarinankerronnan välineenä, mutta kun hankkeen aikana toteutettiin jatkuvaa arviointia ja PDCA-sykliä, lopputulos ajautui perinteisen tarinateatterin rajamaille.

Kuulemisen kohderyhmää pohdittiin pitkään. Olisi ollut mukavaa tuoda koko Otso, kaikki aikuiset ja nuoret, tarinateatterin äärelle. Käytännössä se olisi voinut olla haastavaa mutta aivan mahdollista. Tässä hankkeessa haluttiin kuitenkin vahvistaa nimenomaan ja puhtaasti nuorten tarinoiden kuulemista. Vahvistusta valinnalle saatiin tutkija Riitta Granfeltin (Seminaari 18.1.2013) mainitessa nykyisestä sosiaalialan gradujen trendistä, jossa painottuu työntekijöiden kuuleminen ja haastattelevinen. Granfelt pohti, näkyykö ilmiössä nykyisyyttä kuvaava ajattelu, että työntekijöiltä löytyy totuus sekä vastaus arjen haasteisiin. Aikuisten mukana olo olisi voinut vaikuttaa nuorten tarinoihin, ja aikuisten kertomat tarinat olisivat luonnollisesti vieneet aikaa nuorten kertomilta tarinoilta. Tämän kaltainen vuorovaikutuksellinen kohtaaminen ja vuorovaikutuksen tutkaileminen olisi varmasti myös mielenkiintoista, mutta sille löytyköön oma aikansa ja paikkansa. Nyt kuuntelemme nuoria.

Hankkeessa Otson nuorilta kerättiin yhteisessä ryhmätilanteessa tarinoita kuvallisten korttien avulla. Tarinoita kertyi yhteensä kuuden nuoren kertomana kaksikymmentäneljä kappaletta. Viimeiseksi käytiin ilman kortteja kierros, jossa jokainen kertoi, mitkä asiat Otsossa ovat hyvin. Tarinat olivat suhteellisen lyhyitä, yhdestä seitsemään lausetta. Ne tallennettiin äänittämällä. Nauhoitetut tarinat vietiin auditiivisena sekä kirjallisena materiaalina Kotkan Taide- ja mediapajan työstettäväksi. Taide- ja mediapajan nuoret ohjaajiansa Arja Tauria-Huttusen ja Jenni Lehtisen johdolla työstivät materiaalista musiikkivideon. Tämä musiikkivideo palautettiin Otson nuorten ja aikuisten koettavaksi.

2.5 Rannikkopajojen Taide- ja mediapaja

Esittelen tässä lyhyesti Rannikkopajat sekä erityisesti Rannikkopajojen Taide- ja mediapajan, joka muodostui hankkeen merkittäväksi yhteistyökumppaniksi. Rannikkopajat on työvalmennuksen ja työllistämisen yksikkö, joka tarjoaa Kotka–Hamina–Virolahti–Pyhtää–Miehikkälä alueen alle 29-vuotiaille nuorille erilaisia työ-, harjoittelusekä koulutusjaksoja (Rannikkopajat). Rannikkopajoihin kuuluu yhdeksän eri alan työpajaa, joissa nuoria valmennetaan kouluttautumaan, työllistymään sekä parantamaan elämänhallintaa. Tämän lisäksi pajat tuottavat nuorille merkittävää oppimista kunkin pajan erityisalasta. Nuorten työkyvyn ja toimintakyvyn paranemiseen tähdätään työvalmennuksella, yksilövalmennuksella sekä ryhmävalmennuksella, joka erityisesti painottaa yhdessä tekemistä, yhteisöllisyyttä ja vertaisoppimista. Valmennuksen tavoitteena on nuorten elämän kokonaisvaltainen tukeminen. Merkittävä osa-alue on työelämään tai koulutukseen kiinnittyminen. (Rannikkopajat.)

Taide- ja mediapaja toteuttaa Rannikkopajojen yhteisiä tavoitteita ja tarkoituksia tekemällä taiteeseen liittyviä töitä. Työt tehdään asiakastyönä asiakkaan tilauksen ja toiveiden mukaisesti. (Rannikkopajat.) Taide- ja mediapaja tuntui itsestäni luontevalta yhteistyökumppanilta. Olen itse toiminut nykyisen Taide- ja mediapajan esiasteessa, Kotkan toisessa Teatterityöpajassa harjoittelijana vuonna 1995–1996. Taide- ja mediapajassa työskentelee hieman Otson nuoria vanhempia nuoria. Koin, että tämä hanke voisi olla merkittävä ja vaikuttava myös Taide- ja mediapajan nuorten oppimisen kannalta. Tämän kaltainen työ voi tuottaa myös heille ymmärrystä taiteen psykososiaalisista vaikutuksista ja terapeuttisesta merkityksestä.

3 HANKE NYKYTIEDON VALOSSA

3.1 Kuinka lastenkotien asukkaita on tähän mennessä kuultu?

Lastensuojeluun ja huostaanottoihin liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty jonkin verran. Nopealla silmäyksellä viimeisen 10 vuoden sisällä tutkimusta on tehty ainakin huostaan otettujen lasten biologisten vanhempien näkökulmasta, huostaanottojen syistä, huostaanottoihin liittyvistä tilastoista ja asiakirjoista, hallinto-oikeuden ratkaisuksista ja päätöksentekomenettelyistä, työntekijöiden ja asiantuntijoiden näkökulmasta, lastensuojelun ja huostaanottojen vaikuttavuudesta sekä huostaan otettujen henkilöiden huostaanottokokemuksista aikuisina. Jostain syystä tekemilläni hauilla silmääni sattui vain yksi ammattikorkeakoulussa tehty tutkimus, jossa käsiteltiin huostaan otettujen lasten reaaliaikaisia omia kokemuksia ja tarinoita sijaishuollosta. Tämä oli Miia Markkasen Diakonia-ammattikorkeakoulussa vuonna 2012 tekemä opinnäytetyö nimeltä: ”Kaikesta selvii, vaikka olis miten vaikeeta!” Huostaan otetun nuoren elämäntarinan uudelleen rakentaminen narratiivisuuden keinoin ammatillisessa perhekodissa. Huostaan otettujen lasten ja nuorten ääni ei siis ole tutkimuksen kentällä ylliedustettuna.

Tuija Eronen (2012) on väitellyt viime vuonna aiheella Lastenkoti osana elämäntarinaa. Tässä tutkimuksessa kuullaan avoimesti lastenkodissa eläneiden tarinoita jälkikäteen, kun lastenkodissa vietetty lapsuus halutaan saada aikuisiällä osaksi elämäntarinaa. Tutkimus on tärkeä ja merkittävä, ja herättää itselleni myös ajatuksen oman työni tärkeydestä. Sijaishuoltoon sijoitettuja lapsia ja nuoria tulisi kuulla myös NYT, heidän eläessään sijaishuollossa. Uskoisin, että on helpompaa kutoa sijaishuollossa eletty elämän osa osaksi elämäntarinaa nyt, kuin kirjoa se sinne jälkikäteen, joka sekin voi olla mahdollista.

Hanke tai projekti tyylillä lasten ja nuorten kuulemiseen on varmasti panostettu paljonkin. Pelastakaa lapset ry (Möller & Nikkanen 2009) on kuullut hienosti omien kuuden lastenkotinsa nuoria Lastenkoti minun mielestäni -hankkeessaan. Lastenko-deissa asuvat lapset ja nuoret ovat päässeet kertomaan oman mielipiteensä muun muassa lastenkotien arjesta, turvallisuudesta, kiusaamisesta ja ihmissuhteista. Nämä teemat olivat nousseet asukkailta itseltään. Tässä hankkeessa kuuluu ja näkyy lastenkodissa elävät lapset reaaliajassa, tässä ja nyt.

Toinen hanke, joka lähentelee omaa tapaani toimia, on Janakkalan koulukodissa tehty Rap-hanke, jossa pyrittiin poistamaan pahaa oloa räppäämällä. Hankkeessa Janakkalan koulukodin asukkaat tekivät räppiä nimekkäiden suomalaisten rap-artistien, Karri ”Paleface” Miettisen sekä Seppo ”Steen1” Lampelan johdolla. Projektissa koettiin, että mikkiin huutaminen helpotti. Räpillä oli terapeuttinen vaikutus, se oli hyvä keino kanavoida tunteita ulos ja muille. Hankkeen lopputuloksena on syntynyt muun muassa cd-levy sekä dokumenttielokuva. Projektista kerätty materiaali toimii yhtenä lähteenä ja tulokulmana pitkittäistutkimukselle huostaan otetuista lapsista Suomessa, joka toteutetaan Suomen Akatemian työn alla olevassa SKIDI-KIDS -tutkimusohjelmassa. (Mansikka 2010.)

Klassikkoteos lastenkotien lasten kuulemisesta on vuonna 2000 ilmestynyt Marjatta Bardyn, Johanna Barkmanin ja Tarja Janhusen toimittama kirja; *Elämäni tarina*. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa (Bardy ym. 2000). Tähän kirjaan on koottu 24:n huostaan otetun henkilön koskettavat tarinat liittyen huostaanottoon. Kirjoittajista reilusti alle puolet asui kirjoittaessaan edelleen lastenkodissa tai sijaisperheessä. (Bardy ym. 2000.) Teos on merkittävä ikkuna huostaan otettujen lasten todellisuuteen.

3.2 Ajatuksellinen ankkurointi ihmisyyteen, oppimiseen ja kehittymiseen

Tarkastelen lyhyesti hanketta tältäkin tasolta, koska se on minulle tyypillinen tapa ajatella. Toisinaan on vaikeaa keskustella käytännön toimista vain siksi, että ihmiset ovat ajatuksellisesti aivan eri tavoin maailmaan ja ihmisyyteen suhtautuvia. Jos toinen puhuu lasten kasvatuksesta naturalistisista lähtökohdista ja toinen humanistisista lähtökohdista, on kuin he puhuisivat eri kieltä. Tällöin on tärkeää opetella ensin yhteinen kieli. Kun puhutaan ihmiskäsityksistä ja maailmankatsomuksista, nämä eivät kuitenkaan voi olla sopimusperäisiä asioita. Ei voida sopia, että jotakin asiaa tulee tarkastella tietyistä näkökulmasta. Tämän kaltainen näkökulma on hyvin henkilökohtainen. Tulee kuitenkin pyrkiä ymmärtämään toisen näkökulmaa, jotta jonkinlainen yhteinen kieli voisi löytyä.

Tässä hankkeessa yhteisenä kielenä ovat teoriat ihmisestä oppivana ja kehittyvänä yksilönä. Väljät kehykset tälle antaa sosiokonstruktiivinen ajattelu, joka sosiaalitieteissä käsittää moninaista joukkoa erilaisia ajattelutapoja, joita yhdistää kulttuurin ja eletyn elämän korostaminen sekä sosiaalisen todellisuuden kielellinen rakentuminen (Kuuse-

la 2002, 51). Tästä ajattelun kirjosta painotan hankkeen perustuksissa muun muassa Banduran sosiaalisen oppimisen teoriaa. Bandura näki oppimisen sosiaalisena toimintana, jolloin ihminen on jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja oppii muiden antamasta mallista. (Bandura 1997.) Vygotskyn ajattelussa on samankaltaisia elementtejä, mutta Vygotsky painottaa vuorovaikutusta, ihmisen omaa ajattelua sekä kieltä oppimisprosessissa, jonka Vygotsky näkee myös sosiaalisena toimintana. (Vygotsky 1982.) Hankkeessa ihminen ja hänen identiteettinsä nähdään siis sosiaalisesti ja kulttuurisesti kielen avulla rakentuvana sekä jatkuvasti kehittyvänä. Identiteetti saa ilmiänsä ja tulee näkyväksi erilaisin itseilmauksin, joista merkittävä näkyvä muoto on taide.

Otin ajattelun alle oppimisen, koska hankkeeni todellinen tavoite on oppia Otson nuorista ja aikuisista sekä mahdollistaa Otson nuorten ja aikuisten oppiminen itsestään. Yksi tärkeimmistä opeista on juuri oppia ymmärtämään itseään. Tarkoitus on myös havaita muutostarpeita ja puuttua niihin; aiheuttaa siis muutosta mikäli tarvetta sille ilmenee. Oppiminen, kehittyminen, muutos liittyvät kaikkeen elämään. Menemme koko ajan eteenpäin, ja elämä on aina ollut ja tulee aina olemaan muutosta. Nykyisin muutosvauhti on kiihtyvä, mikä asettaa uusia haasteita ihmisen kyvyille oppia.

3.3 Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen sekä vuorovaikutus osallistajana

Osallisuus on laajasti ymmärrettynä yhteisöön liittymistä, kuulumista ja yhteisöön vaikuttamista. Osallisuus syntyy vuorovaikutuksessa, ja se edellyttää yhteisössä muiden huomioon ottamista sekä myös aktiivista osallistumista yhteisön jäseniltä. (Oranen 2008, 9.) Osallisuuden merkittävä rakennusaine on kuulluksi ja nähdyksi tuleminen tunne. Osallisuutta käsitellään usein kahdesta eri näkökulmasta. Osallisuudella tarkoitetaan kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen ja päätöksentekoon. Toisaalta osallisuus voidaan tulkita ihmisen sisällepäin nousevaksi vahvaksi tarpeeksi olla osallinen ympäristössään. (Harju 2004.)

Aaro Harju (2004) toteaa, että osallisuudessa on kysymys syvällisestä, viime kädessä identiteettiin ulottuvasta, kokemuksesta tai jäsenyyden tunteesta yhteisössä ja mahdollisuudesta olla rakentavasti mukana yhteisöllisissä prosesseissa. Tästä syystä mahdollisuus osallisuuteen siis vaatii oikeanlaisen, terveen, kannustavan, mahdollistavan ja voimaannuttavan käsityksen omasta itsestä. Loppujen lopuksi ajatus kiertyy varhaisiin vuorovaikutussuhteisiin ja pienen lapsen kehitykseen. Jo tuolloin luodaan pohja yksi-

lön osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksille pitkälle tulevaisuuteen. Tietyssä mielessä lapsi täytyy kutsua osalliseksi inhimilliseen kulttuuriin. Tämän kehityskulun ensimmäisiä askelia on vauvan kiinnittäminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen mielihyvän avulla. (Gerhard 2007, 53.) Kun pieni lapsi kokee vanhempiensa peilin kautta, että hän on osallinen äidin ja isän elämään ja arvokas tässä kokoonpanossa, on hänellä hyvä mahdollisuudet olla oman elämänsä herra, olla osallinen omassa ja ympäristön elämässä. Tätä ajattelua tukee nykyinen konstrukttiivinen oppimisen sekä ajattelun tapa, jonka näen olevan suoraan linjassa varhaisen vuorovaikutuksen teorioiden kanssa.

Tomi Kiilakoski (Gretschel & Kiilakoski 2007, 11) tarkastelee osallisuutta määrittelemällä sen vastakohtia. Kiilakosken mukaan osallisuuden vastakohtia ovat välinpitämättömyys, osattomuus, syrjäytyminen ja vieraantuminen. Uskoisin, että samankaltaisia ilmiöitä syntyy juuri myös kiintymyssuhdehäiriöiden seurauksena. Osallisuusteema liittyy vahvasti yksilön ongelmanratkaisutaitoihin ja selviytymisstrategioihin. Yksilön ongelmanratkaisutaidot syntyvät yksilön kokemuksista omasta osallisuudesta, kuulluksi tulemisesta ja vaikutusmahdollisuuksista, ja vastavuoroisesti tunne osallisuudesta vahvistuu ongelmanratkaisutaitojen kehittyessä. Suotavaa olisi, että nuorille olisi jo lapsena syntynyt kokemus osallisuudesta, ja se kokemus olisi tiiviisti liittyneenä yksilön identiteettiin. Ajatus, että nuorille pitäisi synnyttää osallisuutta, pitää sisällään sen, että nuorten osallistaminen ympäristöönsä on aiemmin epäonnistunut.

Narratiivisista menetelmistä puhuttaessa usein toistuu ajatus ihmisten kuulemisesta ja täten osallistamisesta, kutsumisesta vuorovaikutukseen ja ilmaisemaan ajatuksiaan sekä mielipiteitään. Mielikuvitus on avain jumissa oleviin vuorovaikutuksen väyliin. Luovilla menetelmillä ylitämme ne esteet, joita luontevalla vuorovaikutussuhteelle ja oman itsensä ilmaisemiselle on kertynyt.

3.4 Narratiivisuus

Yhtenä merkittävänä, nykyisin uudelleen arvonsa löytäneenä, kuulemisen ja osallistamisen keinona toimii narratiivisuus, narratiiviset menetelmät ja narratiivinen ote työhön tai narratiivinen ote elämään. Kerronnallisuus, tarinallisuus, asioiden jakaminen kertoen, elämän ilojen ja kriisien käsitteleminen puhumalla, kertomalla, laulamalla kertomuksia on ihmisen ikaikainen tapa käsitellä asioita, jäsentää ympäristöä, ilmi-

öitä sekä maailman muuttumista. Se on myös tapa varmistaa tiedon kulkeminen sukupolvilta toisille.

Lev Vygotsky painottaa kielen merkitystä lapsen kulttuuristumisessa. Vygotskyn teorian mukaan lapsi tulee osalliseksi ympäröivästä todellisuudesta kielen kehittyessä vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden jo kehittyneempien yksilöiden kanssa. Kieli kehittyy lapsella pikkuhiljaa vuorovaikutuksen välineestä myös oman ajattelun välineeksi, sisäiseksi puheeksi, psyyken sisäiseksi prosessiksi. (Mm. Vygotsky 1982.) Vilma Hänninen (2003) tuo esiin, että tämä sama kehitys tapahtuu tarinan kerronnan tasolla. Ensin lapsi kuulee tarinoita muiden kertomina. Vähitellen lapsi opettelee kertomaan tarinoita itse, ja lopulta tarinoita voidaan käyttää oman sisäisen ajattelun välineenä ja toiminnan ohjaajana. Tarinoilla on siten keskeinen merkitys lasten saattamisessa kulttuurinsa jäseniksi (Hänninen 2003,45–46).

Hänninen (2003, 47) toteaa myös, että tarinallisesti orientoituneiden elämänkaaren tutkijoiden mukaan varsinainen toimintaa ohjaava oman sisäisen tarinan kehitys ajoittuu nuoruusikään. Hänninen (2003, 47) mainitsee Lulu Sunin tutkimuksen, jossa havaittiin, että lasten kertomusmaailma on usein vielä positiivinen ja tarinoilla on pääsääntöisesti onnellinen loppu. Nuoruusiässä nuorten tarinat ovat vaihtelevampia ja kokeilevampia sekä päättyvät usein epämääräisesti tai jopa onnettomasti.

Kertomusten avulla ihmiset jäsentävät omaa suhdettaan yhteisöihin, ympäristöön ja ilmiöihin. Juhani Ihanus (2009, 26) kirjoittaa: ”Kertominen palvelee selviytymistä ja puolustautumista nykyisyydessä, muistelua, menetysten käsittelyä, unelmointia, tulevaisuuteen suuntautumista ja katoavaisuuden puhuttelua.” Kerronta palvelee ehdottomasti myös riemun ja ilon jakamista, vaikkakin juuri itkijänaiset olivat 100 vuotta sitten Suomessa vielä yleisiä. Tietoinen, kollektiivinen ja yhteisöllinen tarinointi ja suullinen perinne ehti hiipua taloudellisen kasvun sekä yksilöllistymisen hurmoksessa, kunnes se näinä vuosikymmeninä on ansiokkaasti nostettu taas ansaitsemaansa arvoon.

3.5 Narratiivisia menetelmiä

Olemme tienneet jo pitkään sanojen hoitavasta vaikutuksesta. Sanahoito eli sanakeskeinen käsitys hoitamisesta tulivat monien mekaanisten hoitokeinojen tilalle viimeistään psykoanalyysin ja psykoterapian kehittämisen jälkeen 1890-luvusta alkaen

(Ihanus 2009, 13). Nykyisin sanoja, satuja, tarinoita käytetään monessa muodossa. Saduista ja ylipäänsä sanojen merkityksestä on kirjoittanut paljon Silja Mäki sekä Pirkko Arvola muun muassa teoksissa *Satu kantaa lasta* (2009) sekä *Tarina tukee lasta* (2009). Mäki ja Arvola ovat koonneet teoksiinsa monenlaisia menetelmiä, joissa sanat, kertomukset, tarinat, sadut voivat tukea lapsen kasvua ja kehitystä.

Yksi merkittävä narratiivisuuteen pohjautuva työmenetelmä on sadutus. Sadutus on sosiaalinen innovaatio, jonka merkittävimmät kehittäjät ovat olleet Monika Riihelä sekä Liisa Karlsson. Sadutusta on käytetty Suomessa jo parikymmentä vuotta. Monika Riihelä on kuvannut sadutusta uudeksi poluksi lasten luo. Hän huomasi, ettei hänen omissa tai muiden hänen tuntemiensa toimijoiden auttamistilanteissa tehdyissä muistiinpanoissa tai niitä kertovissa kertomuksissa ollut lainkaan lasten itsensä käyttämiä sanoja, muistissa oli vain aikuisten tekemiä tulkintoja tilanteista. Tähän vajeeseen vastasi oivallisesti sadutus. (Karlsson, 2003, 99–105.) Sadutus toimii hyvin terapeuttisena välineenä tai erityisryhmien kanssa työskennellessä, kun vuorovaikutusta on haasteellista luoda. Sadutus toimii vallan hyvin myös ennaltaehkäisevässä mielessä tai vain läheisyyden ja läsnäolemisen välineenä millaisen ja minkä ikäisen ihmisen kanssa tahansa (mm. Karlsson, 2003, Mäki & Arvola, 2009). Sadutusmenetelmässä lasta tai aikuista ohjeistetaan kertomaan juuri sellainen satu kuin lapsi itse haluaa. Saduttaja ei puutu lapsen kertomukseen millään tavalla, kirjoittaa sen vain ylös siinä muodossa, kuin se lapselta tulee. Tämän jälkeen saduttaja lukee sadun lapselle, ja lapsi voi halutessaan muuttaa tai korjata sitä. (Karlsson, 2003, 10.)

Sadutusta voidaan viedä eteenpäin ottamalla mukaan esittävä taide. Tarinateatteri, englanniksi *playback theatre*, on luova narratiivinen menetelmä, jossa kerrotut tarinat työstetään visuaaliseksi esitykseksi draaman keinoin näyttelijöiden avulla. Tarinateatteri on kehitetty Yhdysvalloissa teatteriohjaaja Jonathan Foxin toimesta 1970-luvulla. Suomeen tarinateatteri saapui ensin psykodraamassa sovellettuna 1980-luvulla ja puhtaammin 1990-luvulla. Nykyisin se on tunnettu menetelmä ympäri maailmaa. Tarinateatterissa on yleensä 4–6 näyttelijää sekä ohjaaja, jonka herkkä tehtävä on johdatella tilannetta ja tukea yleisöstä esiin nousevia tarinankertojia. Lavasteet ovat minimaalisia ja rekvisiittana on vain jotakin pientä, kuten kankaita, kuvaamassa tunnelmia, tunnetiloja ja mielikuvia. (Mäkinen 2009.) Ohjaaja houkuttelee yleisön joukosta henkilöitä kertomaan tarinansa yleisön eteen. Näyttelijät toistavat kerrotun tarinan visuaalisessa muodossa, ei niinkään sanasta sanaan kuvitettuna, vaan tunnelmia ja kulminaatiopisteitä etsien.

Foxin (1999, 16) mukaan tarinateatteri toimii yhteisöllisen uudistumisen välineenä. Uudistuminen tapahtuu kolmella eri tasolla. Yksilöllisellä tasolla ihminen kokee ajattelun ja tunteiden muuttumista, sosiaalisella tasolla yhteisön jäsenet tulevat tutummiksi toisilleen ja oppivat toisistaan, kolmanneksi menetelmän aistivoimaisuus auttaa meitä avautumaan koko ympärillä olevalle maailmalle. Tarinateatterilla on monia eri puolia. Itse erotan Ketosen ja Muttosen (1999, 59) tavoin parhaiten tarinateatterin kolmet eri kasvot. Tarinateatteri toimii loistavasti taiteellisista lähtökohdista eräänlaisen yhteisötaiteen luomisen välineenä. Tarinateatterissa on paljon voimaannuttavia ja terapeutisia elementtejä, ja se onkin ollut käytössä myös psykodraaman välineenä. Tämän lisäksi tarinateatteri on loistava oppimismenetelmä. Ilmiöiden etäännyttämisen kautta oppii itsestä sekä ympärillä olevista ihmisistä ja ilmiöistä. Fox (1999, 22) puhuu myös tarinateatterin samanistisesta puolesta, tunne-energiasta ja rituaalisuudesta. Pidän itse tätä eksistentiaalistista energian kokemista asiana, joka liittyy kaikkiin näihin kolmeen tarinateatterin voimaan. Ylipäänsä uskon näiden kaikkien kolmen elementin olevan läsnä aina tarinateatteria tehtäessä. Se voi toki painottua eri tavalla eri lähtökohdista. Hyvä terapia on taidetta ja hyvä taide antaa ihmiselle uusia oivalluksia, jäsentää merkityksiä ja siten eheyttää, edistää kasvua ja mahdollistaa uuden oppimista (Ketonen & Muttonen 1999, 55).

Kasvatustieteiden maisteri Riikka Kotka (2011) on käyttänyt menestyksekkäästi tarinaa ja draamaa toiminnallisena menetelmänä työssään luokanopettajana sekä lastentarhanopettajana. Hänen tapansa käyttää tarinoita ja draamallisuutta on hyvin lähellä tämän hankkeen tapaa toimia. Kotka käyttää myös sanaa etäännyttäminen, joka muodostui merkitykselliseksi ilmiöksi Otson hankkeessa. Kotkan mukaan sadun ja draaman avulla pystyttiin käsittelemään asioita, joista lapsen voisi muuten olla mahdotonta puhua (Kotka 2011, 17). Lapsen ja nuoren voi olla vaikeaa sanoittaa tunteita, tunnelmia, tuntemuksia, jopa tapahtumia aikuisten termein - tai minkään laisin termein - koska nämä ilmiöt ovat vielä lapsen tai nuoren kokemukselle vieraita. Draama on keino etäännyttää hämmentävät asiat, jolloin niitä on turvallisempaa tarkastella välimatkan kautta (Kotka 2011, 17).

Tarinateatterista ennalta kerättyä tarinointia vähentämällä ja draamaan osallistumista lisäämällä lähennetään sosiodraamaa ja psykodraamaa. Näille menetelmille tunnusomaista on niiden sidonnaisuus ryhmäprosesseihin ja koko kohderyhmän osallistuminen draaman luomiseen. Tarinoita ei ennakoon pohdita, vain konteksti ja viitekehys esitettävälle kertomukselle, kuten aika, paikka ja henkilöt. Psykodraamaa voidaan to-

teuttaa myös yksilöprosessina. Sosiodraamassa ja psykodraamassa vähenee etäännyttämisen mahdollisuus sekä merkitys ja korostuvat osallistuminen tekemiseen, tekemällä ja kokemalla oppiminen. (Mm. Aitolehti & Silvola 2008.)

Narratiivisuutta käytetään hyvin moninaisesti terapeutin kohtaamisen välineenä. Ihmisten kertomat tarinat eivät ole irrallaan todellisuudesta eivätkä sosiaalisista suhteista, vaan pohjautuvat aina elettyyn elämään ja elämän tuomiin kokemuksiin. Edes mielikuvitus ei elä irrallaan todellisuudesta vaan ammentaa tuotteensa koetusta ja eletystä. Jos ajatellaan sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen määrittävän todellisuutta, ovat nämä suhteet ja niihin vaikuttaminen myös keino muuttaa vallitsevaa todellisuutta.

Narratiivinen terapia on terapiamenetelmä, jossa painottuu ihmisen itsensä kertomat tarinat, ihmisen oman elämän asiantuntemus, ihmisen arvostus, patologisoinnin välttäminen ja usko muutoksen mahdollisuuteen ja tarinan muuttumiseen. Narratiivisessa terapiassa pyritään ulkoistamaan ongelma niin, että itse ihminen tai hänen identiteetinsä ei ole ongelma, vaan ihmisellä on ongelma, joka on aina työstettävissä. Hallitsevat tarinat voidaan muuttaa vaihtoehtoisiksi tarinoiksi, joissa piilee usko tulevaan, toivo ja paremman elämän mahdollisuus. (Mm. Morgan 2008, Russell & Carey 2006.)

Miia Markkasen (2012, 37–38) perhekodissa elävistä lapsista tehdyn tutkimuksen johtopäätöksistä löytyy ajatus siitä, että huostaanotto ja kodin ulkopuolelle sijoittaminen on aina trauma, ja traumasta toipuminen alkaa nähdyksi, kuulluksi ja vastaanotetuksi tulemisesta. Markkasen (2012, 37–38) mukaan sijoitettu nuori voi muuttaa tarinoitaan ja löytää vaihtoehtoisia selviytymistarinoita ollessaan rehellinen nykyisille tarinoille. Markkanen (2012, 38) toteaa, että kyseisen perhekodin käyttämä narratiivinen selviytymiskeskityn työskentelytapa mahdollistaa huostaan otettujen nuorten elämäntarinnan ja identiteetin eheytyksen.

Oman identiteetin pohtiminen edellyttää kiinnostusta omasta itsestä, itsensä arvokkaan pitämistä. Toisaalta se vaatii myös kykyä osata katsoa itseä etäämpää ja osana laajempaa kokonaisuutta. Tämänkaltaisen oman itsen ymmärtäminen tarvitsee toteutuakseen erilaisia välineitä, jotka tukevat oman itsen ja elämän tarkastelua. Identiteetit rakentuvat ja muovautuvat usein narratiivisten itseilmausten kautta. Nämä ilmaukset tarvitsevat syntyäkseen toisen ihmisen, toisia ihmisiä, jotka välittävät minusta niin paljon, että kiinnostuvat tarinasta ja ovat valmiita kuuntelemaan. Vielä enemmän kun kertominen identiteettiä muokkaa kertomusten kuulluksi tuleminen. (Sava 2004.)

Tarinoissa identiteettimme saa muodon suhteessa toisiin ihmisiin (Kuukasjärvi ym. 2001, 5). Hilde Lindeman Nelson on elämäntyönään ja muun muassa kirjassaan *Damaged Identities, narrative prepair* (2001) tutkinut haavoittuneita identiteettejä ja niiden korjaamista narratiivisin keinoin. Nelson liittää tarinat voimallisesti ihmisen identiteettiin. Hänninen (2003, 58) mainitsee, että sisäinen tarina sijoittaa yksilön sosiaaliinseen kontekstiinsa ja määrittelee ihmiselle hänen identiteettinsä. Hänninen (2003, 60) näkee identiteetin muuttuvana ja moniulotteisena kulttuurisena prosessina. Nelsonin (2001, 6) mukaan identiteetti syntyy oman minäkäsityksen ja muiden henkilöstä muodostaman käsityksen suhteesta, vuorovaikutuksesta. Tarinat, joita ihminen kertoo itsestään, tai joita muut hänestä kertovat, muokkaavat ihmisen identiteettiä. Etsimällä tietoisesti hallitseville tarinoille (masterstory) vaihtoehtotarinoita (counterstory), voidaan muokata haavoittunutta identiteettiä. Tässä merkittävänä tekijänä on yksilön ympäristö ja yhteisö. Yksilön kanssa vuorovaikutuksessa olevien ihmisten yksilöstä kertomien tarinoiden muovaaminen muovaa myös kyseessä olevan yksilön identiteettiä. Nelsonin (2001, 7) mukaan vastatarinoiden löytyminen tapahtuu kaksivaiheisesti. Ensin tulee tunnistaa hallitseva tarina, jonka jälkeen tarina kerrotaan uudelleen tehden näkyväksi niitä merkittäviä yksityiskohtia, jotka hallitseva tarina on tukahduttanut.

Narratiivisuus on nykyisin myös hyvin käytetty tutkimuksellinen työote, josta löytyy lukuisia esimerkkejä, esimerkiksi lähivuosilta Johanna Mykkäsen väitöskirja ”Isäksi tulon tarinat” (2010), Eija Vikmanin lisensiaattityö ”Lasten kerronta ja sen merkitys” (2009), Elina Viljamaan väitöskirja ”Lasten tiedon äärellä - Äidin ja lasten kerronnallisia kohtaamisia kotona” tai Minna Uiton ”*Storied relationships - students recall their teachers*” (2011). Kaikissa narratiivisuutta käyttävissä tutkimuksissa menetelmä nähdään hyvänä kuulemisen ja kuullun tulkitsemisen välineenä. Muun muassa Heikkinen (2001, 203) mainitsee, että narratiivisuus tutkimusotteena voi saada aikaiseksi hermeneuttisen kokemuksen, joka avartaa maailmaamme ja saa näkemään asiat uudessa valossa. Tällaisen hermeneuttisen kokemuksen jälkeen asiat eivät enää näytä samalta, sillä jokaisen kokemuksen jälkeen saavutetaan uusi ymmärrys (Mykkänen 2010, 131). Tarina muuttuu jokaisella kertomiskerralla, kun kertoja ottaa tarinan käsitteellisesti ja retorisesti haltuun yhä uudelleen (mm. Tolska 2002, 164; Mykkänen 2010, 131). Mitä useammin hermeneuttista kehää pyörytetään, eli mitä useammin tarinaa kerrotaan, sen lähemmäksi voidaan päästä totuutta tai tarinan ydintä.

Puhun tässä hankkeessa syväkuulemisesta. Tällä tarkoitan sellaista kuulemistä, joka ylittää arjessa tapahtuvan vuorovaikutuksen, arkikuulemisen taakse. Elämme hektistä

elämää, jossa usein teemme montaa asiaa samaan aikaan. Puhuessamme puhelimesta kirjoitamme samalla tietokoneella, keskustellessamme lapsemme kanssa teemme samalla ruokaa, parisuhteesta juttelemme keskittyen samalla autolla ajamiseen. Usein tämä huomion leviäminen useaan eri asiaan vie keskittymistä siltä, mitä toinen todella sanoo ja syvällisesti ajattelee. Tämä on arkikuulemista, joka sopii arkeen luontevasti ja jonka avulla asioita hoidetaan aivan hyvin. Arkikuulemista asteen verran haasteellisempaa on syväkuuleminen, jonka avulla halutaan saada selvää toisen ihmisen sisäisistä tarinoista, tunteista ja ajatuksista.

Syväkuulemista voi tapahtua ilman minkään laisia välineitä vaikkapa terapiassa. Syväkuulemista huomattavasti helpottaa pienet välineet, jotka ikään kuin aukaisevat syväkuulemisen väylän. Ruuan laitto lapsen kanssa voi hyvinkin olla väline syväkuulemiseen, jos tarkoituksena on keskittyä toisen kertomukseen. Silloin ei haittaa jos pipuria vivahtaa yhden rouhaisun verran liikaa. Autoajelukin voi toimia välineenä syväkuulemisen lähteille – jos kriittisessä kohdassa muistetaan pysähtyä maisemia katselemaan. Kaikki narratiiviset menetelmät voidaan mielestäni lukea välineiksi syväkuulemiseen. Tässä hankkeessa syväkuulemisen välineenä käytettiin juuri tarinallisuutta ja kuvallisia kortteja tarinoiden herättäjinä.

3.6 Etäännyttäminen ja taide etäännyttämisen välineenä

Etäännyttäminen on käsite, joka liittyy vahvasti Otson hankkeeseen. Sanana sitä ei löydy Suomen sivistyssanakirjasta, josta kyllä löytyy verbi 'etäännyttää'. Tälle verbille etäännyttäminen on luonteva substantiivi. Sanaa käytetään sosiaali- ja terveystieteissä kuvaamaan psyykkistä prosessia, jossa jokin ei-materiaalinen asia kuvainnollisesti siirretään kauemmas itsestä, jolloin sitä voi tarkastella objektiivisemmin. Enemmän tässä merkityksessä käytetään sanaa ulkoistaminen, joka liittyy oleellisesti muun muassa narratiiviseen terapiaan (Mm. Morgan 2008, Russell & Carey 2006.) Ulkoistaminen pitää sisällään ajatuksen, että jokin asia otetaan ikään kuin irti ja siirretään oman itsen ulkopuolelle. Etäännyttäminen sanana pitää sisällään sen, että ilmiö ei irtaannu itsestä, sitä vain venytetään kauemmas, jotta sitä voidaan tarkastella kauempaa. Jos seisoo nenä kahdenkymmen sentin päässä neliömetrin kokoisesta taulusta, ei kovin hyvin pysty tarkastelemaan taulua kokonaisvaltaisesti enkä yksityiskohtaisesti. Ei kuitenkaan ole mielekäästä, että taulu ulkoistetaan tilasta. On vain tarpeellista etäännyttää taulu, joko siirtämällä taulua kauemmas tai ottamalla itse välimatkaa.

Sana 'etäännyttäminen' esiintyy sosiaalitieteissä siellä täällä, mutta en löytänyt sille mistään varsinaista määrittelyä. Ilmeisesti termin sanomaa pidetään itsestäänselvyytenä. Termiä on käytetty muun muassa tutkittaessa syöpäpotilaiden stressinhallintakeinoja, jolloin yhdeksi merkittäväksi stressinhallintakeinoksi löydettiin etäännyttäminen (Lehto-Järnstedt, ym. 2002). Toisaalta Soili Poijula puhuu etäännyttämisestä traumaperäisen stressihäiriön reaktiona. Jälkimmäinen viitanee psykologiseen dissosiaatiokäsitteeseen, jolla tarkoitetaan häiriötilaa, joka liittyy enemmänkin erottumiseen ja hajoamiseen (Huttunen 2011). Tähän tarkoitukseen käsite ei mielestäni niin hyvin sovi, sillä koen etäännyttämisen olevan tietoinen ja aktiivinen kognitiiviseksi prosessi, ei niinkään passiivinen traumaperäinen seuraus. Itse käytän käsitettä nimenomaan ensimmäisen esimerkin tavoin, jolloin jotain tietoisesti etäännytetään itsestä, jotta voidaan tarkastella sitä objektiivisemmin.

Paitsi, että hankkeeni sitoo yhteen tietoa ja käytäntöä, se ylittää myös siltoja taiteeseen. Tunnen tässä kohtaa tarvetta määritellä taide. Se on ilmiönä ja käsitteenä kuitenkin niin valtavan laaja, etten tässä kirjallisessa tuotoksessa pysty sitä kovin kattavasti tai yksiselitteisesti tekemään. Näin ei ole osannut tehdä moni muukaan. Kuka ylipäänsä määrittelee, mikä on taidetta? Tutustuin jonkin verran taiteen määrittely-yrityksiin, mutta päädyin luovuuden nimissä määrittelemään tässä taiteen muutamalla lauseella siten, kuinka se tässä kontekstissa esiintyy. Taide on tässä hankkeessa uutta luovaa todellisuuden heijastumaa. Taiteella ei pyritä tieteen tavoin kohti totuutta, joskin se voi parhaimmillaan auttaa meitä ymmärtämään jotain totuudesta. Taiteella kuvataan elämää, toisaalta elämässä pyrimme usein jäljittelemään taidetta (mm. Hänninen 2003, 15). Taiteella kerrotaan tarinoita ja taide herättää tunteita. Taidetta tehdään taidolla. Taide on jokaisella kokemuskerralla ainutlaatuinen ja kokijalleen henkilökohtainen. Taide ei vaadi olemassaololleen arjesta irrallisia instituutioita, teattereita, konserttisaleja, oopperataloja, vaan taide näkyy myös arjennäyttämöillä, kouluissa, kodeissa, vanhainkodeissa, arjen terapeuttisessa kohtaamisessa. (Kuukasjärvi, ym. 2001, 5–6.)

Kehittämishankeeni yksi merkittävä vaihe on taideteoksen luominen, ja juuri tämä etäännyttämisen tematiikka sitoo hankeeni taiteeseen. Taiteen piirissä etäännyttämistä käytetään ehkä enemmän kuin sosiaalitieteissä. Leo Levänen (1998) on käsitellyt aihetta väitöskirjassaan Eläytyminen ja etäännyttäminen teatterikasvatuksessa. Väitöskirjassa Levänen pohtii Stanislavkilaisen eläytymisen, samaistumisen tematiikan sekä Brechttiläisen vieraannuttamisen, etäännyttämisen tematiikan välistä, toisiaan täydentävää suhdetta. Levänen (1998, 15) asettaa tavoitteekseen ”eritellä realistisen teatteri-

taiteen perusluonnetta ja olennaisia elementtejä taiteellisena, kasvatuksellisenä ja terapeuttisena valistajana ja vaikuttajana eläytymisen ja etäännyttämisen näkökulmasta”. Stanislavskilaista eläytymistä ja Brechtiläistä etäännyttämistä käsitellään yleensä näyttelijäntyön elementteinä. Levänen (1998, 15, 55, 64) sitoo väitöskirjassaan taiteen ja yhteiskunnan tiiviiseen vuorovaikutukseen sekä teatterintekijän ja katsojan samojen eläytymisen ja etäännyttämisen ilmiöiden äärelle. ”Näyttelijän tavoin yleisönkin on eläytyessään samanaikaisesti myös etäännyttävä varmistaakseen todellisen eläytymisen ja etäännyttäessään samanaikaisesti myös eläydyttävä varmistaakseen todellisen etäännyttämisen (Levänen 1998, 55)”. Tällä Levänen tarkoittaa sitä, että (tässä tapauksessa) teatteriesityksen katsojan on pystyttävä sekä etäännyttämään vastaanotettava taide-elämys omista kokemuksista että eläytymään taide-elämykseen omien kokemusten pohjalta.

Levänen käsittelee väitöskirjassaan myös realismia taiteen suuntauksena, realistisen taiteen suhdetta todellisuuteen ja realistista taidetta todellisuuden ilmentäjänä. Levänen jättää pohtimaan muun muassa seikkaa, onko (realistinen) taide todellisuuden heijastumaa, peilikuvaa, vai onko se pikemminkin suurennuslasi, jonka läpi todellisuutta voi tarkastella tarkemmin ja etäännytettyinä, alistettuna, suurennuslasin alle. Leväsen mukaan ”Realistisen taiteen tavoitteena on elämän sekä muun todellisuuden perusluonteen ja kehityksen totuudellinen ilmentäminen kuvaamalla ja selittämällä todellisuuden asioita ja ilmiöitä niiden historiallisessa konkreettisuudessa, yhteiskunnallisissa yhteyksissä ja keskinäisissä riippuvuuksissa”. (Levänen 1998.) Näin ollen realistisen taiteen tekeminen sekä tulkitseminen vaativat toisaalta subjektiivista eläytymistä vallitsevaan todellisuuteen, toisaalta objektiivista etääntymistä todellisuudesta.

Tässä kohdassa voi tuntua siltä, että olen eksynyt kauas varsinaisesta aiheestani, mutta näin ei ole. Jännittävintä opinnäytteessäni nimittäin on juuri luovuuden ja taiteen läsnäolo. Merkittävä hankkeeseen liittyvä kokeilu on tunteiden, mielialojen sekä ajatusten ja kielen etäännyttäminen itsestä taideteoksen avulla. Hankkeessa toteutetaan taideteos. Tämä taideteos toivoakseni yhdistää sosiaalitieteen, sosiaalityön käytännöt ja taiteen kokonaisuudeksi, joka kolminäköisessä ykseydessään tavoittelee ihmisen parasta.

4 HANKKEEN KUVAUS

4.1 Tarkoitus, tavoitteet, tehtävä ja visio

Tämän hankkeen *tarkoituksena* on kuulla Otson nuoria syvemmin, tarkemmin, intensiivisemmin. Alkuperäinen motiivi, eräänlainen ”raaka-tavoite”, tälle hankkeelle oli halu tietää, mitä Otsossa asuvat nuoret Otsosta ajattelevat. Tämä hioutui hankkeen aikana niin, että hankkeen lopullinen *tavoite* on syväkuulla narratiivista ja luovaa menetelmää välineenä käyttäen Pienryhmäkoti Otson nuorten tarinoita Otsosta. *Jatkotavoite* on löytää tarinoista niitä kulminaatiopisteitä, jotka voimme katsoa Otson voimavaroiksi tai Otson kehittämiskohdiksi. Menetelmä, jolla tavoitteeseen pyritään, on kerätä narratiivisella menetelmällä Otson nuorten tarinoita Otosta, etäännyttää kerrotut tarinat taideteokseksi ja palauttaa tuo teos takaisin sekä nuorten että aikuisten arvioitavaksi. Hankkeen *tehtävänä* on työstää näkyväksi Otson nuorten ajatuksia. Kun ajatukset saavat ilmiänsä, on nuorten itsensä sekä Otson aikuisten helpompi ajatuksia ymmärtää, ja puuttua mahdollisiin epäkohtiin sekä vahvuuksiin joko ajattelussa tai toiminnassa.

Visio on usein ajallisesti kauas sijoittuva unelma, kaukainen tavoite, jota kohti varsinaisella tavoitteen asetuksella kurotellaan. Oman hankkeeni vision voi määritellä portaittain eteneväksi jatkumoksi, jossa hyvällä hankkeen toteutuksella on mahdollista edetä portaita pitkin eteenpäin. Oman hankkeen kirkkain unelma on Pienryhmäkoti Otson nuorten hyvä elämä ja onnellisuus. Ulkopuolelta hyvää elämää ja onnellisuutta on jokseenkin mahdotonta määritellä. Onnellisuus ja hyvä elämä ovat yksittäisen ihmisen subjektiivisia kokemuksia. Vision toteutumisesta on näin ollen hankalaa seurata. Se ei saa kuitenkaan olla este visioiden asettamiselle. Ilman visioita myös tavoitteet menettävät merkitystään.

Parhaimmillaan tämä hanke toimii yhtenä tekijänä monien joukossa, jonka avulla Pienryhmäkoti Otson nuoret saavat kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta. Hankeen on mahdollista lisätä nuorten ymmärrystä itsestä suhteessa kontekstiin sekä omasta identiteetistä. Tämä kokemus voi herättää heissä ajatuksen, että jos voin Otson sisällä tulla kuulluksi, nähdyksi ja osalliseksi, voin tulla sitä myös Otson ulkopuolella. Kuulluksi, nähdyksi ja osalliseksi tulemisen tunne voi voimaannuttaa, korjata ja paikata haavoittuneita Otson nuoria ja heidän identiteettiään siten, että he uskovat voivansa muuttaa omaa todellisuuttaan niin, että he löytävät syitä rakentaa hyvää elämää ja jaksavat etsiä keinoja olla onnellisia. Tällä voimaantumisi-

sen energialla on mahdollisuus jatkaa kulkuaan Otson nuorissa tuleville sukupolville, lapsille ja lapsenlapsille, katkaisten ainakin joidenkin sukuketjujen osalta osattomuuden ja voimattomuuden kokemuksen.

4.2 Hanke kokonaisuutena

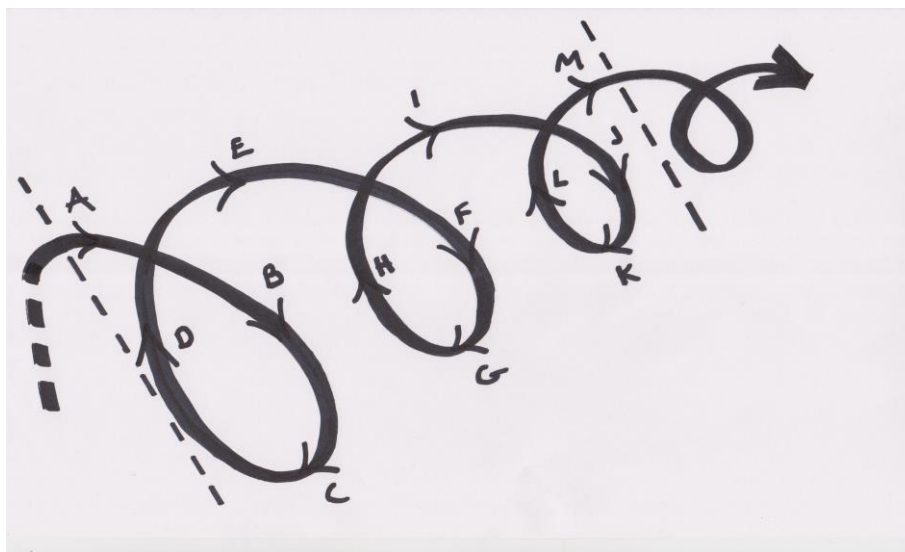
Tässä hankkeen kuvaamisen osiossa minun on vaikeaa pitäytyä neutraalissa passiivimuotoisessa kerronnassa. Kerron hankkeesta pitkälti yksikön ensimmäisessä persoonassa. Olin itse hankkeen toimeenpanija, tuottaja. Otso oli hankkeen toimintaympäristö ja tuki. Otson nuoret sekä Taide- ja mediapajan väki olivat varsinaiset toimijat. Hankkeen ja oman toimintani yksi heikkous on toki se, että en aktivoinut Otson työntekijöitä laajemmin osaksi hankkeen suunnittelua ja toteutusta. Olen pitänyt Otson henkilökunnan tietoisena hankkeen vaiheista, sekä ilmaissut toiveen reflektiosta, sekä saanutkin palautetta. Hankkeen suunnittelu ja toteutus ovat kuitenkin jääneet ensisijaisesti oman visioni varaan. Toisaalta myös tässä kohtaa on hyvä muistaa, että kysymyksessä on ennen kaikkea nuorten hanke, ei aikuisten. Kaikki aikuiset ovat ottaneet innokkaina vastaan sen, mitä nuorilla on ollut heille tarjota.

Hanke siis kiertää jatkuvan kehittymisen spiraalimaista hermeneuttista rataa muovautuen kulloinkin esiin tulleiden tarpeiden ja realiteettien mukaiseksi. Hankkeen suunnitteluvaihe oli pitkä ja osin myös vaivalloinen. Luovuudessa on aina vähintään kahdet kasvot, kuten kaikissa maailman ilmiöissä. Luovuus on energiaa antava ja vapauttava tapa toimia. Liiallinen luovuuden varaan heittäytyminen ja kaikenlaisen struktuurin häviäminen tekee tavoitteiden saavuttamisesta kuitenkin vaikeita. Tässä työssä ensimmäisiä haasteita oli löytää luovuudelle rajat ja struktuuri. Struktuurin löydyttyä hanke eteni vinhasti ja ryhtyi ikään kuin toteuttamaan itse itseään.

Tutkimuksellisia termejä käyttäen hankkeessa toimittiin aineistolähtöisesti. Mielenkiinnon kohteeksi oli valittu kuuleminen, osallistaminen ja narratiivisuus. Oman tarinani kertominen, tämä kirjallinen raportti, jäi alussa toissijaiseen asemaan. Hankkeessa haluttiin kokeilla, mitä kuuleminen tuo tullessaan. Aineistolähtöisyys oli valinta, jonka avulla ajatukset pidettiin avoimena kaikelle sille, mitä kuuleminen toisi tullessaan. Toisin sanoen pyrin prosessissa olemaan sitoutumatta teorioihin, hypoteeseihin tai edes kovin tiukkoihin tavoitteisiin. Tiedon tarve kirkastui prosessin aikana prosessin tuottaman tiedon myötä. Tämän kaltainen työtapo oli toisaalta vapauttavaa, mutta myös erittäin haasteellista. Koko hankkeen ajan piti välttää tekemästä ennako-

oletuksia, analyysijä, tulkintoja tai ajattelumalleja nuorten kertomuksista. Näitä omia tulkintoja olisi ollut koko ajan syntymässä.

Kuva 2 havainnollistaa hankkeen vaiheet PDCA-laatuympyrää hyväksikäyttäen. Hankkeessa jaetaan yksi spiraalin kierros neljään eri vaiheeseen: suunnittelu, toteutus, arviointi ja uudelleen suuntautuminen. Hermeneuttinen, jatkuvan kehityksen spiraali sopii parhaiten kuvaamaan toimintaa. Tämä hanke on rajattu osa spiraalia, joka on alkanut hamassa menneisyydessä ja jatkuu – toivottavasti – kauas tulevaisuuteen. Kuvassa hankkeen alkamis- ja päättymiskohta on merkitty katkoviivoilla. Varsinaista hanketta edeltää toimintaa ja ajattelua, jotka johtivat viimein hankkeen aloittamiseen. Kohdassa A mittava ajattelutyö tiivistyi ensimmäisen syklin suunnitelmiksi ja kohdassa B suunnitelmat kiteytyivät ensimmäiseksi toiminnoksi, eli tarinoiden keräyshetkeksi. Kohdassa C tarkasteltiin kerättyä materiaalia ja pohdittiin mahdollisia jatkotoimia. Tätä seurasi suunnitelmien korjaus ja uuteen vaiheeseen suuntautuminen D sekä seuraavan toimenpiteen suunnittelu E, joksi muodostui tarinamateriaalin työstäminen Taide- ja mediapajan kanssa videoksi F. Kohdassa G tarkasteltiin videon tekoprosessia. Tämän jälkeen tehtiin päätökset uudesta suunnasta H. Kohdassa I suunniteltiin, kuinka video palautetaan nuorille sekä aikuisille, ja kohdassa J toteutettiin palauttamisen, videon katsomisen. Videon katsomisesta heränneitä tunnelmia ja kommentteja tarkasteltiin vielä kohdassa K sekä pohdittiin, mihin toimiin seuraavaksi voisi tai olisi hyvä ryhtyä L. Tähän kohtaan spiraalia päättyy opinnäytetyö ja varsinainen hanke, mutta on toki toivottavaa, että spiraali jatkaa kulkuaan Otsossa.

Kuva 2. Hanke PDCA-spiraalilla havainnoituna

4.3 Ensimmäinen sykli: Tarinoiden kerronta

4.3.1 Suunnittelu

Ensimmäinen tahtotila oli siis kurottautua arjen kuulemisen taakse ja kehitellä keino Pienryhmäkoti Otson nuorten syvälliseen kuulemiseen. Kuulemisen välineeksi valitsin narratiivisen lähestymistavan, elämän kertomuksellisuuden ja tarinallisuuden. Narratiivinen haastattelu on tutkimuksellisenä menetelmänä hyvin lähellä syvähaastattelua (Hirsjärvi & Hurme 2004, 46). Narratiivinen kuuntelu ja narratiivien kuuleminen ovat arjen kuulemista syvempää 'syväkuulemista'. Alussa toiveena oli tarinoiden päätyminen puhtaasti tarinateatteriksi. Tämän välineen käytännön haasteiden (kuten tarinateatteriryhmien rahallisen panoksen) edessä päädyin siihen, että unohdetaan valmiit kaavat ja katsotaan ensin, mitä kuuleminen tuo tullessaan.

Ensimmäisen syklin suunnitteluun kuului hankkeen muodollisten velvoitteiden hoitaminen, kuten luvan hakeminen Pienryhmäkoti Otsolta hankkeen toteuttamiseen sekä Otson nuorten vanhemmilta sekä nuorilta itseltään luvan pyytäminen nuorten hankkeeseen osallistumiseen. Otso suhtautui hankkeeseen erittäin positiivisesti, ja kaikkien nuorten vanhemmat pitivät tärkeänä sitä, että nuoria kuullaan ja nuoret osallistetaan Otson kehittämiseen. Myös nuoret itse olivat pääsääntöisesti innokkaita osallistumaan. Yksi seitsemästä nuoresta kieltäytyi tulemasta tarinankerrontatilanteeseen.

Ensimmäisen aktin suunnittelu kävi nopeasti. Päädyin keräämään nuorilta tarinoita kuvallisten korttien avulla. Kuviksi valitsin kortit Dixit-nimisestä pelistä, joka perustuu tarinoiden kerrontaan. Pohdin pitkään korttien käyttökelpoisuutta sekä tekijän oikeuksia, mutta en nähnyt mitään syytä, miksi ei Otsossa voisi käyttää tätä peliä kehittämishankkeen välineenä. Kortit ovat visuaalisesti kauniita, puhuttelevia ja hyvin monitulkintaisia. Juuri tämä korttien antama mahdollisuus erilaisiin tulkintoihin tuntui palvelevan hyvin hankkeen tarkoitusta.

4.3.2 Toteutus

Tarinat kerättiin Otson yhteisissä pikkujouluissa, joita vietettiin perinteisesti Otson tiloissa 5.12.2012. Otson seitsemästä nuoresta kuusi osallistui pikkujoulujen viettoon. Valitsin pikkujoulut tarinankerronnan paikaksi siksi, että tuolloin Otson kaikki nuoret viettävät illan yhdessä. Pikkujoulujen henki on aina mukava. Näennäisestä protestoin-

nista huolimatta nuoret pitivät tilaisuudesta, yhdessä jouluruokien syömisestä, pikkujoulu-lahjoista sekä lähes koko illan kestävästä ohjelmasta kisailuineen ja Sing Star -peleineen. Pikkujoulut ovat hetki, jolloin Otson sisällä erityisen voimakkaana vallitsee yhteisöllisyys, välitön tunnelma, leikkimielisyys ja avoin ilmapiiri.

Pikkujoulut alkoivat jouluruokailulla. Tämän jälkeen noin tunnin verran keräsin nuorilta ryhmässä tarinoita, jotka nauhoitettiin. Viritin osallistujat luovaan tilaan aukkotarinalla, jossa nuoret tarjosivat vapaasti adjektiiveja, jotka liitettiin sattumanvaraisessa järjestyksessä tätä tilannetta varten keksittyyn aukkotarinaan. Lopuksi aukkotarina luettiin ääneen, ja siitä syntyi riemua ja kikatusta lämmittelyksi.

Tämän jälkeen levitin 84 kuvallista korttia Otson lattialle. Näistä jokainen nuori sai valita kolme korttia. Annoin nuorille muutaman minuutin aikaa katsella kortteja, jonka jälkeen pyysin heitä yksi kerrallaan kertomaan kortin avulla tarinan Otsosta. Toiset tarinoista olivat hyvin lyhyitä, lyhyin kolmen sanan mittainen. Toiset keksivät useamman lauseen tarinoita. Kaikki läsnäolijat osallistuivat kerrontaan ja kaikki tarinat otettiin vastaan yhtä arvokkaina. Koska tarinat olivat pääsääntöisesti tummia mielenmaisemia kuvaavia, näiden tarinoiden jälkeen pyysin jokaista ottamaan lattialta vielä yhden kortin, ja kertomaan tämän kortin avulla, miten Otson toimintaa voisi kehittää. Tarinoita tuli siis yhteensä kaksikymmentäneljä. Lopuksi kävimme vielä kierroksen pohtien, mikä Otsossa toimii, mikä on hyvin. Loppuilta meni pikkujouluohjelmien ja karaoken laulamisen sekä herkuttelun merkeissä.

4.3.3 Arviointi

Edellä kuvattu noin tunnin mittainen hetki äänitettiin. Välittömästi nauhurin käynnistyttyä ja nuorten varmistettua, että nauhuri pyöri, kaksi nuorista aloitti kovaäänisen kommentoinnin, jota kesti aina siihen asti, että nauhuri laitettiin pois päältä. Kenties yksittäisen nauhurin läsnäolo konkretisoi kuulemista niin, että nuoret halusivat todella käyttää tilaisuutta hyväkseen, ja puhua lähes taukoamatta. Toki hetkessä korostui näiden kahden nuoren tarve esiintyä ja provosoida tilannetta, mutta jälkepäin ajateltuna tämä oli toki hedelmällisempää kuin se, että koko ryhmä olisi hiljentynyt täysin arastellessaan nauhuria.

Tilanne tuntui hetkittäin hyvin sekavalta monen nuoren kommentoidessa samanaikaisesti. Minä itse, tilanteen ohjailijana, en kuitenkaan halunnut laittaa nuoria tiukasti ai-

soihin. Pelkäsin tämän tyrehtyttävän luovaa ajattelua. Toisaalta hiljaisempien nuorten äänet saattoivat jäädä äänekkäämpien alle, vaikka pyrinkin mahdollistamaan kaikkien äänten kuulumisen. Tilanne sai minut pohtimaan paljon rooleja, joita ammatissamme ja elämässämme käytämme. Jälkeenpäin pohdin, olisiko ollut hedelmällisempää, jos tarinoita olisi kerännyt joku ulkopuolinen henkilö vaikkapa liittyen tarinateatteriin. Kuinka nuorten tarinat olisivat poikenneet tästä tilanteesta, tai olisivatko poikenneet? Vai olisivatko tarinat olleet näin syviä sielun maisemia kuvaavia, jos kuuntelijana olisi ollut vieras ihminen?

Kun kortit oli levitetty lattialle, nuoret kiinnostuivat niistä välittömästi ja puheesta kuului välitön korttien ajatuksiin synnyttämä tarinoiden virta. Ne saivat heti palautetta nuorilta: ”Ooh, mä otin tosi pelottavat kortit.” ”Mistä nää kortit on... nää on ihan sika ahistavii... tosi ahistavii... nää kaikki kuvat.” ”Mulla on hianot kortit.” Tilanteen jälkeen jäin pohtimaan, ovatko kortit todella perussävyltään kovin tummia. Mielenkiinnosta koettelin kortteja tämän tilanteen jälkeen yhdeksän noin 35–70-vuotiaan naisen joukossa Kalevalaiset Naiset ry:n kokouksessa. Tässä vertailuryhmässä samojen kuvien synnyttämät tarinat olivat enimmäkseen positiivisiin tulevaisuuden näkymiin painottuneita. Vertailu ei tutkimuksellisesti ole ollenkaan validi, mutta antaa viitettä käyttämiäni korttien monitulkintaisuudesta, ja poistaa epäilyä siitä, että kortit itsessään olisivat negatiivisiin tunteisiin, suruun, pelkoon, ahdistukseen viittaavia.

Mitä pidemmälle hanke eteni ja mitä enemmän perehdyin tarinoihin, sitä vakuutuneemmaksi tulin siitä, että kortit olivat loistava ja merkityksellinen valinta. Tarinat syntyvät aina juuri siinä ajassa ja paikassa, jossa ne ovat tuotettu, ja ne ovat vahvasti kontekstiinsa, jo olemassa oleviin mallitarinoihin, sidonnaisia (ks. mm. Hänninen 2003, 58–60). Sama heräte ei koskaan voi tuoda täysin samaa tarinaa kahdelta eri ihmiseltä, koska tarinat ovat sidoksissa kertojan elettyyn elämään ja kokemusmaailmaan.

4.3.4 Uusi suuntautuminen

Viimeistään tässä vaiheessa hylkäsin tarinateatterin käytön sellaisenaan. Minulla oli käsissäni nauhallinen tarinoita, mutta en ollut varma, mitä niille pitäisi tehdä. Tilanne oli ristiriitainen, sillä koin tarinankeruuhetken jonkin verran epäonnistuneeksi. Ennen nauhan kuuntelua ajattelin, että tarinat eivät riitä materiaaliksi hankkeeseeni. Tein ajatuksellisia korjausliikkeitä, kuten päätin nauhoittaa vielä lisää tarinoita Otson arjesta,

sekä olin yhteydessä Kotkan Taide- ja Mediapajaan sekä näyttelijä Piia Lunkkaan yhteistyön toivossa. Tässä vaiheessa tapasin myös ohjaavan opettajani, ja hänen kanssaan uusi hankkeen suunta vahvistui.

Päädyin tarinateatterin sijaan kehittämään omaa menetelmää kuulemisen välineeksi. Yhteistyökumppanikseni muodostui Rannikkopajojen Taide- ja Mediapaja. Olen itse työskennellyt puoli vuotta Kotkan toisessa nuorille elämän suunnan etsijöille tarkoitetussa Teatterityöpajassa vuonna 1995. Tästä syystä tuntui luontevalta lähestyä Taide- ja Mediapajaa. Koin tässä vaiheessa erittäin tarpeelliseksi saada jokin ulkopuolinen, objektiivinen, taho kuulemaan Otson nuorten tarinoita.

4.4 Toinen sykli: etäännyttäminen

4.4.1 Suunnittelu

Tarinointihetkestä tuli noin tunnin verran äänitettyä materiaalia, jonka litteroin kuudeksi kirjoitetuksi sivuksi. Tapasin 13.12.2012 Kotkan rannikkopajojen Taide- ja mediapajan ohjaajan Arja Tauria-Huttusen. Hänen kanssaan sovimme yhteistyöstä. Tauria-Huttunen lupasi tämän hetkisen ryhmänsä kanssa työstää Otson nuorten kertomista tarinoista taideteoksen. Aluksi suunnittelimme, että olisin jo kerättyjen tarinoiden lisäksi kerännyt lisää tarinoita ruokapäytäkeskusteluista. Tutustuessani paremmin jo olemassa oleviin tarinoihin, päädyttiin siihen, että kasassa on jo loistavaa materiaalia, jonka syvälinen tutkaileminen on antoisampaa kuin kovin laajan materiaalin pintapuolinen tarkastelu.

Koska Taide- ja mediapaja olivat loppuvuoden sangen työllistettyjä, sovimme, että toimitan materiaalin pajalle tammikuun 2013 lopulla. Vein materiaalin 21.1.2013 Taide- ja mediapajalle, ja alustin pajalaiset aiheeseen. Osallistuin itse jonkin verran taideteoksen raamien asetteluun, mutta jätin luovan harkinnan ja taiteellisen visioinnin Taide- ja mediapajan asiantuntijoiden käsiin. Kävin työryhmän kanssa läpi hankkeen tavoitteet, keskeisten termien määrittelyn (kuten narratiivisuus, etäännyttäminen) ja eri vaihtoehtoja toteutukselle. Käsittelin myös työn eettistä pohdintaa kuten vaitiolovelvollisuutta. Lyhyessä aivoriihessä ideoimme muutamia mahdollisuuksia materiaalin käytöstä. Niin pajaohjaaja Arja Tauria-Huttunen kuin pajalaisetkin lähtivät heti alustuksen jälkeen luovasti ja innokkaasti pohtimaan mahdollisia työtapoja ja toteutusideoita. Jo ensimmäisessä tapaamisessa Taide- ja mediapajan nuorissa selvästi heräsi aja-

tuksia ja ehdotuksia mahdollisista toteuttamistavoista. Tunsin nuorissa heräävän flow-tunteen joka vahvisti omaa flow-tunnettani. Taideteoksen työstölle jätimme aikaa noin neljä viikkoa.

4.4.2 Toteutus

Toisen syklin konkreettisesta toteutuksesta vastasi siis Rannikkopajojen Taide- ja mediapaja ohjaajiensa Arja Tauria-Huttusen ja Jenni Lehtisen johdolla. Suunnitteluvaiheen ohjeistusta lukuun ottamatta en osallistunut pajan toimintaan. Tämä oli hankkeen tässä vaiheessa tietoinen valinta. Pohdin kyllä eri vaihtoehtoja, kuten sitä, että Otson tarinankertojat itse olisivat voineet muokata kertomiaan tarinoita ennen niiden antamista Taide- ja mediapajan työstettäväksi. Pohdin myös omaa mahdollista osallistumista taideteoksen työstämiseen. Halusin kuitenkin tietoisesti jättää nimenomaan nuorten intuitiivisessa hetkessä kertomat tarinat sellaisinaan ulkopuolisen tahon käsiin ilman, että nuoret korjailisivat tarinoitaan tai omat Otson suhteen hyvin subjektiiviset kokemukset ja näkemykset vaikuttaisivat pajalaisten tulkintaan. Ilmaisin pajalaisille ääneen oman vahvan tarpeeni löytää jo tässä vaiheessa vaihtoehtoisia tarinoita hallitsevien tarinoiden rinnalle.

4.4.3 Arviointi

Nähdessäni ensimmäisen kerran Taide- ja mediapajan luoman teoksen Otson nuorten tarinoista olin samanaikaisesti liikuttunut, vaikuttunut, ihastunut ja kauhistunut. Vaikka oli kuunnellut nauhan moneen otteeseen, ihmettelin edelleen, näinkö nuoret todella kertovat. Koettuani teoksen ensimmäisen kerran, seurasi sitä pitkälinen ahdistuksen prosessi, jossa mietin, mitä hyvää voin saada aikaiseksi, palauttaessani tämän tunnepitoisen ja omasta mielestäni jopa ahdistavan nuorten kertomuksen tässä taideteoksen muodossa nuorille. Pohdin paljon muun muassa Nelsonin (2001) masterstory/counterstory-ajattelua sekä narratiivisen terapian hallitsevia ja vaihtoehtoisia tarinoita. Ensimmäisen teoksen kokemisen jälkeen tuntui, että nuorten hallitsevat tarinat, masterstories, olivat nyt 'kiveen kirjoitettu', levykkeelle poltettu.

Taide- ja mediapajan ottaminen mukaan hankkeeseen osoittautui hyväksi ratkaisuksi. Pajalaisten kokemusmaailmat olivat riittävän samankaltaisia Otson nuorten kanssa.

Tämä mahdollisti sen, että pajalaiset ymmärsivät sangen hyvin Otsolaisten kokemuksia eli tarinoita. Pajalaisista tuli muun muassa kertomuksia tutuista, jotka ovat jostakin toisesta lastenkodista kertoneet vähän vastaavan laisia tarinoita. Pajalaiset olivat myös iältään lähellä Otson nuorten ikää, lähellä samaa elämänkaaren vaihetta. Näillä kahdella seikalla on toki paljon vaikutusta siihen, millainen teoksesta tuli. Tämän kaltaista teosta tehdessä ilman varsinaista psykososiaalisiin seikkoihin painottuvaa koulutusta on todennäköistä, että teos ei ole vain puhtaasti Otson nuorten näköinen, vaan se on tulkintaa, taidetta, todellisuuden heijastumaa. Teos on pajalaisten tulkintaa Otson nuorten kertomuksista. Tämä tulkinta pitää sisällään myös pajalaisten omat tarinat, identiteetit ja kontekstit. Pajalaisten omat tarinat vaikuttavat siihen, kuinka he kuulevat Otson nuorten tarinat, aivan kuten minun tarinani vaikuttavat siihen, miten nämä samat tarinat kuulen. Tässä on yksi narratiivisuuden ja erityisesti narratiivisen tutkimuksen eettinen haaste. Tulkinnassa ja mahdollisessa esityksessä kuuluu aina tarinan-kertojien lisäksi myös tutkijan, tulkitsijan tai esittäjän ääni, ja tämä on tärkeää tunnus-taa (Hänninen 2003, 34).

Toisaalta pajalaiset olivat tarpeeksi kaukana Otson nuorten kokemusmaailmasta, jotta he kykenivät suhtautumaan tarinoihin neutraalimmin kuin minä työntekijänä. Oman mielen avoimena pitäminen oli haasteellista. Koin valtavaa tarvetta korjata nuorten tarinoita Otson ja nuorten kannalta parempaan päin. Huomasin monesti ajatuksellisesti tyrmääväni nuorten tarinat mahdottomina, epätosina. Näinhän ei koskaan missään kontekstissa tarinoille voi tehdä. Tarinat ovat aina kertojalleen tosia, eivät tositarinoita, mutta tarinana tosia.

4.4.4 Uusi suuntautuminen

Jouduin siis perusteellisesti perustelemaan uudelleen, mitkä ovat etäännyttämisen ja palauttamisen elämää, oppimista ja kehitystä rakentavat voimat. Kauhistus muuttui pikkuhiljaa rohkeudeksi miettiessäni eri vaihtoehtoja toiminnalle. Alusta asti huomasin työntekijänä jatkuvan tarpeeni vähätellä nuorten karuja tarinoita. Kuulin vaihtoehtotarinat helposti hallitsevien tarinoiden keskeltä.

Tässä kohtaa oli hyvä hetki palata tavoitteiden ja hankkeen tarkoituksen äärelle. Minun tarkoitukseni tässä hankkeessa oli antaa Otson nuorten tarinoille ääni, kuulla tarkasti ja syvällisesti se, mitä nuorilla oli sanottavana. Mikäli heti tarjoilisin Otson nuorille valmiit vaihtoehtoiset tarinat ja korjatun elämäkokemuksen, syntyisikö kuulluksi

tulemisen kokemusta? Olin myös päättänyt kerätä tarinoita, että oppisimme jotain uutta Otsosta. Selittelyjen sijaan oli tarpeellista aikuisten rohkeasti katsoa, mitä nuoret todella sanovat. Päätin tässä vaiheessa pitkällisten pohdintojen jälkeen, että nyt on kuulemisen aika. Vaihtoehtoisten tarinoiden etsiminen ja tarjoaminen eivät ole minun tehtäväni tässä syklissä, vaikkakin vaihtoehtoisia tarinoita on jo ilmassa.

Vetoan myös Miia Markkasen (2012, 37–38) ajatukseen siitä, että on aina traumaattista joutua huostaan otetuksi. Traumasta toipuminen alkaa nähdä, kuulla ja vastaanotetuksi tulemista. Markkasen (2012, 37–38) mukaan sijoitettu nuori voi muuttaa tarinoitaan ja löytää vaihtoehtoisia selviytymistarinoita vasta ollessaan rehellinen nykyisille tarinoille. Tarinoiden palauttaminen sellaisenaan on merkityksellistä myös siksi, että nämä tunteet ja ajatukset, joille nuorilla ei ehkä aiemmin ole ollut sanoja, saavat nyt verbaalisen muodon. Kuten Riikka Kotkan (2011, 17) mainitsee, lapsella ja nuorella ei ole välttämättä sanoja kaikelle kokemalleen ja tuntemalleen. Luovien menetelmien, kuten vaikkapa tarinoiden, avulla nämä sanat voidaan löytää. Kokemusten ja tunteiden sanoittaminen auttaa ymmärtämään niitä.

4.5 Kolmas sykli: tarinoiden palauttaminen

4.5.1 Suunnittelu

Saatuani ajatukset selkiytettyä edellisen syklin jäljiltä, suuntasin ne eteenpäin seuraavaan vaiheeseen. Keskustelimme koko työyhteisön sekä työyhteisön ohjaajan kanssa siitä, kuinka toteuttaisimme tarinoiden palauttamisen kertojille taideteoksen muodossa. Pohdimme muun muassa sellaista vaihtoehtoa, jossa pajalaiset kutsuttaisiin Otsoon musiikkivideon julkistamistilaisuuteen. Tämä oli mielestäni ajatuksena hyvä. Jäin kuitenkin pohtimaan sitä, miten Otsolaisten anonyymisyys tässä tilanteessa toteutuisi. Muutama Otossa asuva nuori lähentelee jo täysi-ikäisyyttä ja Taide- ja mediapajan nuorissa on monia 18–20-vuotiaita. Nuoret saattavat pienessä kaupungissa tuntea toisensa ainakin välillisesti, ja keskusteluissa oli käynyt ilmi, että ainakin yksi Otson nuorista tiesi yhden pajalaisen. Tästä syystä tein ratkaisun ja pidin Otson ja työpajan erillään toisistaan. Pyysin pajan nuoria kommentoimaan prosessia kirjallisesti ja lähettämään näin terveisiä Otson nuorille.

Pohdin myös mahdollisuutta näyttää video samanaikaisesti kaikille Otson aikuisille ja nuorille. Tämä osoittautui tässä hetkessä käytännössä hankalaksi. Meillä on kerran

kuukaudessa koko henkilökunnan palaveri, mutta tällöin nuoret eivät ole paikalla. Osa henkilökunnasta asuu pitkien matkojen päässä, ja olisi vaatinut melko raskaita järjestelyjä saattaa kaikki paikalle samanaikaisesti. Halusin pitää hankkeen rakenteen kevyenä, jotta se sijoittuisi luontevasti Otson arjen näyttämölle. Näin olisi helppoa juurruttaa uusi kuulemiskäytäntö ja kuulemisen taso osaksi pysyvää arjen toimintaa. Otollisista ajankohdista johtuen päädyin näyttämään videon henkilökunnalle palaverissa 12.3.2013 ja tämän jälkeen nuorille 13.3.2013.

4.5.2 Toteutus

Henkilökuntapalaverissa 12.3.2013 oli läsnä kuusi seitsemästä työntekijästä. Kokoonnuimme puolivälissä palaveria television ääreen, katsoimme videon kahteen otteeseen, ja kävimme keskustelua videon herättämistä ajatuksista. Tässä hetkessä kävi ilmi, että videon äänimaailma ei ole paras mahdollinen. Keskittyminen sanojen kuulemiseen vie energiaa muuten upealta elämykseltä ja tunnemaailmalta. Tästä huolimatta teos on todellakin ajattelua herättävä. Aluksi video veti meidät aikuiset kovin hiljaisiksi. Videolla käsiteltyjä asioita tarvitsi selkeästi pohtia ja maistella hetki. Toisen katsomiskerran jälkeen virisi upeaa keskustelua. Palaan tähän keskusteluun kokonaisarvioinnin kohdalla.

Näytin videon seuraavana päivänä 12.3.2013 nuorille. Läsnä oli kaksi työvuorossa ollut ohjaajaa, minä sekä hankkeen työelämäohjaaja Satu Rainerla. Äänitin tämän kuunteluhetken ja sen jälkeisen keskustelun. Koin tärkeäksi, että kaikki nuoret ovat samanaikaisesti paikalla näkemässä videon ensimmäisen kerran. Tähän sopiva hetki oli illalla iltapalan jälkeen. Kaikki nuoret odottivat videota silminnähden innostuneina ja malttamattomina. Jo hetki itsessään oli mukava ja tunnelmallinen, koko Otson väki olohuoneessa saman asian äärellä. Tämä ei ole kovin arkipäiväistä ja on siten jo mielestäni hankkeen yksi saavutus itsessään. Nuoret nauttivat aina yhdessäolosta, vaikka saattavat jostain syystä sitä arjessa vältellä.

Katsoimme videon ensin yhden kerran. Kaikki nuoret kuuntelivat ja katsoivat videon erittäin keskittyneinä ja hiirenhiljaa. Tämän jälkeen kävimme lyhyen keskustelun siitä, mitä ajatuksia video herätti. Nuoret halusivat katsoa videon vielä uudelleen, että voivat keskittyä sanoihin. Yksi nuorista koki, ettei pysty katsomaan videota uudelleen, ”*mä en kestä enää*”, ja poistui omaan huoneeseensa. Myös toisella katsomiskerralla

katsojat olivat aivan hiljaa ja keskittyneitä. Tämänkään jälkeen ei laajaa keskustelua enää syntynyt, vaan kaikki hajaantuivat iltapuuhiinsa.

Videon palauttamisen hetki oli lyhyt ja tiivis. En tietoisesti halunnut siihenkään massiivisia rakenteita, osallistumisen pakkoa, muun arjen pysäyttämistä, mikä olisi hyvin todennäköisesti aiheuttanut vastarintaa katsomista kohtaan. Tähän hetkeen kaikki saapuivat vapaaehtoisesti, omasta mielenkiinnosta. Koin hetkessä hyvin intensiivisen ja latautuneen keskittymisen tunteen. Koin, että video vaikutti.

Videon pohjalta käyty keskustelu oli lyhyt. Tuntui, ettei tässä hetkessä nuorilla ollut sanoja kuvaamaan, mitä ajatuksia video heissä herätti. Vahvasti kävi ilmi, että nuoret olivat iloisia ja ylpeitä siitä, että juuri heidän kommenttinsa kuului ja näkyi videossa. *”Siell oli mun heppa ja sateenkaari”*. Keskustelu todensi täten kuulluksi tulemisen tunteen. Nuoret kertoivat tulleen kuulleeksi, ja tulleen kuulleeksi oikein. Nuoret olivat pääsääntöisesti samaa mieltä Otsosta edelleen videon nähtyään kuin olivat tarinoiden keräämisen hetkellä. Ne, jotka silloin ajattelivat positiivisia ajatuksia Otsosta, poimivat ne myös videosta. Ne, jotka kokivat Otson vankilana, pitivät sanallisesti videota huonona, outona tai ahdistavana. Toisaalta kukaan ei painottanut, että juuri tuollainen Otso on. Kukaan ei tässä hetkessä maininnut Otson olevan kuin vankila tai aikuisten olevan natsimaisia.

4.5.3 Arviointi

Videon palauttamisessa tietoisien ajattelun ja raportoinnin kannalta merkittävämmäksi muodostui arvokeskustelu, jonka video herätti Otson työntekijöissä. Video koettiin osittain myös palautteeksi, johon halutaan puuttua ja jonka avulla on mahdollista tarkastella Otson toimintaa. Jo itse palautteen kerääminen ja palautteen sisältö aiheuttivat pohdintaa, mitä voisi käytännön tasolla tehdä toisin, jotta tunne vankilamaisuudesta heikkenisi. Jo nyt käyty keskustelu videosta on ollut merkittävä saavutus. Uskon, että videon herättämät ajatukset muhivat päässämme vielä pitkään, ja mikäli tilaa keskustelulle jatkossa annetaan, pohdintaa aiheesta kyllä riittää.

Nuorten kommenttien vähyys oli aluksi hämmentävää. Ajatteluprosessin jälkeen edellisessä luvussa esitettyjen perustelujen valossa hämmennys muuttuu jonkin verran ymmärrykseksi. Sanallista palautetta videosta voi tulla nuorilta pitkänkin ajan jälkeen. Sitä, miten se on nuoriin viime kädessä vaikuttanut, emme välttämättä saa selville

koskaan. Vastauksien puute ei ole kuitenkaan köyhyyttä, kysymyksien puute on. Kysymyksiä tämä hanke on herättänyt paljon.

Hankkeen palautustilanteeseen liittyvät tosiseikat olivat siinä hetkessä hyvin perusteltuja. Jälkeenpäin ajattelen kuitenkin, että sen olisi voinut tehdä myös hyvin toisella tavalla. Nyt koen vahvasti, että minulla olisi ollut tässä palautusvaiheessa erittäin hyvä tilaisuus avata Otson ovia kutsumalla sittenkin Taide- ja mediapajan nuoret mukaan juhlaan julkistamistilaisuuteen katsomaan ja kommentoimaan videota. Otson sisäisen maailman ja ulkopuolisen maailman kohtaaminen olisi ollut herkullinen tilanne. Tilanteen herkullisuuden voitti kuitenkin järjen ääni ja Otson nuorten oikeudet. Samalla lailla Otson aikuiset olisivat voineet olla mukana suuremmassa tilaisuudessa, tai ainakin palautushetkelle olisi voinut suunnitella selkeämmän ajan ja paikan. Nyt videon katsominen tapahtui kiireisen palaverin keskellä ja keskustelu ei päässyt ansaitsemiinsa mittoihin oman suunnittelemattomuuteni ja ajan puutteen vuoksi. Tähän palautusvaiheeseen olisin voinut panostaa paljon enemmän.

5 OTSON NUORTEN KERTOMUKSET JA KOKEMUKSET

Hankkeella on ensisijaisesti tavoiteltu hyvää Otson nuorille. Tästä syystä omistan kokonaisen luvun sen pohtimiseen, mitä nuoret kertoivat ja mitä hanke nuorille mahdollisesti merkitsi. Avaan ensin nuorten tarinoita siinä määrin, kuin se tässä raportissa on mielekästä. Lopuksi pohdin hanketta kokonaisuutena nuorten näkökulmasta.

Otson nuorten henkilökohtaisia, terapeuttisessa hengessä kerrottuja, tarinoita en luonnollisestikaan pohdi tässä. Ne jäävät työryhmämme pohdittaviksi. Kerätyistä tarinoista löytyi kaksi merkittävää Otsossa elämiseen liittyvää pääteemaa, jotka nostan esille ja avaan. Teemat kertovat nimenomaan Otson nuorten suhteesta Otsoon, ja ne toistuvat useassa tarinassa. Molemmista teemoista nousi ensin vahvasti esiin hallitsevia, negatiivisia, tarinoita. Molemmista teemoista löytyy myös nuorten itsensä tuottama vaihtoehtoinen tarina. Tämä hallitsevien ja vaihtoehtoisten tarinoiden löytyminen on varmasti yksi tämän hankkeen tärkeimmistä hedelmistä.

5.1 Avointen ovien vankila

Toinen hallitseva tarina oli Otson nuorten tunne siitä, että Otsossa asuminen on kuin asuisi suljetussa tilassa, vankilassa tai simpukassa. Otson aikuiset koettiin vanginvartijoiksi tai natseiksi. Kuvat 3 ja 4 ovat pysäytyskuvia musiikkivideosta, jotka hyvin kuvaavat näitä tarinoita, joista muutama ote seuraavassa:

”Natsitouhua.”

”Otso on sadepisarassa, ja sit ne ei pääse minnekään muualle. Sit se räjähtää se sadepisara ku se osuu maahan ja kaikki kuolee. Tuol on muitaki. Kaikki muut on kuollu jo.”

”Aikuiset keksivät omia sääntöjä päästään eivätkä ajattele miltä lapsista tuntuu viedä ihmisten perusoikeudet; juoda energiajuomia. Luulevat olevansa lain yläpuolella. Muuttaa omii sääntöjä.”

”Otson aikuiset on tuolla yläasemassa ja me ollaan tuolla alhaalla.”

”Tää simpukka on Otso. Tos on lapsii, jokainen lapsi joka on tullu Otsoon. Ku sä meet sinne simpukan sisään se pistää oman luukkunsa kiinni etkä sä pääse ulos sieltä ennen ku sä kuolet. Vankileiri. Villa la resists. ”

Kuva 3. Otso vankilana. Pysäytyskuva musiikkivideosta.

Kuva 4. Otso nuorineen simpukassa. Pysäytyskuva musiikkivideosta.

Näille hallitseville tarinoille löytyi nuorten tarinoista myös vastatarina. Kerätessäni lopuksi nuorilta asioita, jotka Otsossa on hyvin, esiin tuli useaan otteeseen mainittuna Otsan avoimet ovet, Otsan avoimuus. Tuntuu siltä, että nuorilla on hyvin tiedossa, etteivät avoimet ovet ole lastensuojelulaitoksessa itsestään selvyyksiä:

”Se et saa suht vapaasti olla vaikka päihteitä ei saa käyttää. Se et saa kattoo telkkarii vapaasi ja on avoimet ovet.”

”On tääl ihan ok ku on avoimet ovet.”

”Otsos on ok melkee kaikki. Paitsi jotku aikuiset välil.”

”Se et täält pääsee yöks kavereille ja on pitkät illat.”

Tämä ristiriita nuorten kertomuksissa on mielenkiintoinen ja ansaitsee lisää pohdintaa jatkossakin. Mistä tunne vankilamaisuudesta johtuu? Eroaako tunne kotioloissa asuvasta nuoresta, jota vanhemmat rajoittavat? Koska vankilamaisuus ei korostu fyysisissä olosuhteissa, mitkä henkiset tekijät aiheuttavat tunnetta vankilasta?

Merkittävä yhteneväisyys tässä hankkeessa tuotettujen tarinoiden ja Miia Markkasen sijaiskodissa asuvaista lapsista tehdyn tutkimuksen välillä on Markkasen (2012, 37) maininta perhekodin isän tulkinnasta, jonka mukaan perhekoti edustaa lapsille ja nuo-

rille vankilaa, jonne on jouduttu ja jossa passiivisesti odotetaan mitä seuraavaksi tapahtuu. Tämä löytö vahvistaa ajatustani siitä, että Otson tarinoiden kuuleminen oli merkittävää. Paitsi, että se oli merkittävää Otson yksittäisten nuorten kannalta, se saattaa olla merkittävää isomman sijoitettujen lasten joukon kannalta. Se, onko oletukseni totta, on asia, jota olisi tulevaisuudessa syytä tutkia enemmän.

5.2 Normaalius Otsossa vai Otson ulkopuolella

Toinen hallitseva tarina nuorten kertomuksissa oli tunne toiseudesta, eristäytyneisyydestä, ulkopuolisuudesta. Tämä tarina liittyy edellä mainittuun vankila-ajatukseen ja siihen, että Otson ulkopuolella on normaali elämä ja Otson sisäpuolella eletään muulta maailmalta eristäytyneenä. Myös tämän tarinan syvällisempi tutkiminen sijoitettujen lasten parissa voisi olla hedelmällistä. Teema lähentelee Tuija Erosen (2012) väitöskirjatutkimuksessaan löytämää häpeän tunnetta, joka liittyy niihin tarinoihin, joita aikuisena kerrotaan sijoitettuna eletystä lapsuudesta. Häpeä tunteena liittyy usein siihen, että koetaan poikkeavuutta muista:

”Mie kerron täst kukasta. Tää kuvaa sitä, kuinka Otso on outo paikka täällä Hovinsaarella. Kaikki nää muut punaset kukat on normaaleja taloja. Toi kuvaa Otsoo. Se eroo muista. Täällä ei oo normaali. Muissa on normaalit perheet ja normaalei kukkii mut tää eroaa.”

Yksi tarinoinnin upeus liittyy juuri siihen, että tällekin tarinalle kehkeytyi tässä ajassa ja paikassa vastatarina nuorten keskuudesta, vertaisuudesta, ei aikuisen toimesta.

”Väität sä, et noi muut kaikki on normaaleit perheit. Tuol on juoppoi ja nistei ja kaikkee täs Hovaril...”

Itse värikkäät ja monisyiset kertomukset todentavat, että nuorilla on ollut tuossa hetkessä tunne kuulluksi tulemisesta. On epätodennäköistä, että näin hienoja tarinoita olisi kerrottu, jos tunnetta kuulluksi tulemisesta ei olisi ollut. Uskon, että kuulluksi tulemisen tunnetta vahvisti nauhuri. Sen käyttö muutti vuorovaikutusta merkittävästi. Tuntui, että samalla kun nauhuri pistettiin päälle, syntyi ainakin muutamassa nuoressa valtaisa tarve kertoa tarinansa. Nauhuri konkretisoi kuulemisen.

Otson aikuisena ja puolueellisena työntekijänä on voimaannuttavaa keskittyä siihen muutamaan minuuttiin, jossa kaikki toistivat, että Otsossa lähes kaikki on hyvin, ei siihen 54 minuuttiin, joissa Otsoa kuvailtiin kurjana paikkana. Tämä on juuri se narratiivisen terapian vaihtoehtoinen tarina, jonka nostaminen esiin voimaannuttaa niin Otson nuoria kuin aikuisiakin. Kun voimaannumme siitä, että meillä on lähes kaikki hyvin, jaksamme keskittyä myös siihen, miksi Otso tuntuu nuorista vankilalta ja onko jotain, mitä voimme tälle asialle tehdä. Jaksamme myös kuulla ja ymmärtää toiseuden tunnetta, joka määrittää Otsossa ja kenties laajemmin koko sijaishuollossa eläviä lapsia ja nuoria. Musiikkivideossa toivoa antaa kuvassa 5 oleva maisema.

Kuva 5. Ok melkee kaikki. Pysäytyskuva musiikkivideosta.

5.3 Tarinat musiikkivideona

Ajattelin jossakin vaiheessa hankettani, että videon palautustilanne sekä sen herättämä keskustelu ja ajattelu olisivat työni varsinainen materiaali. Kuvittelin ennen hanketta, että tämä kappale olisi tämän työn laajin ja mielenkiintoisin osuus. Tämä kappale osoittautui sittenkin tämän työn haasteellisemmaksi ja mahdollisesti myös suppeimmaksi kohdaksi.

Käytännössä nuorten välittömissä reaktioissa ei ole kovin paljon sanoin analysoitavaa. Koska nuorilla itsellään ei ollut tässä hetkessä sanoja kuvaamaan sitä sisäistä maailmaa, jonka video herätti, ei minullakaan ole sanoja sitä kuvaamaan. Joudun toteamaan Jonathan Foxin (1999) tavoin, ettei tämän kaltaisen luovan teon äärellä ole aina sijaa sanoille ja selityksille. Kaikkiin asioihin ei vain ole valmiita vastauksia, aina ei ole vastauksia lainkaan. Merkittävää voi olla vain se, että herää kysymyksiä. En voi to-

dentaa, mutta voin kokemukseen vedoten arvella, että tässäkin tilanteessa videon katsominen, kokeminen, toimi yhteisöllisen uudistumisen välineenä, aivan kuten Fox (1999, 16) on maininnut tarinateatterissa tapahtuvan. Uskon, että yksilöllisellä tasolla tapahtui jonkinlaista ajattelun ja tunteiden muuttumista. Sosiaalisella tasolla tulimme yhteisönä varmasti tutummiksi toisillemme ja opimme toisistamme. Kolmanneksi hetki oli hyvin aistivoimainen ja siten auttoi nuoria avautumaan ympärillä olevalle maailmalle tarinoita kertoen. (ks. Fox 1999, 16.)

Kyseessä on elämys, joka on jokaiselle henkilökohtainen ja eri tavalla tunnepitoinen. Aivan kuten tarinateatterissa tai missä tahansa luovassa toiminnassa, itse toiminta ei anna ratkaisuja ongelmiin. Luova toiminta voi todentaa kysymyksiä, jotka vaativat vastauksia. Luova toiminta voi antaa ja toki usein antaakin jokaiselle yksilöllisiä vastauksia henkilökohtaisiin kysymyksiin. Näiden vastausten todentaminen tekstimuotoiseksi selvitykseksi on kovin vaikeaa eikä edes välttämättä tarkoituksen mukaista. Videon katsojan oppimisen kannalta ei ole tärkeää, mitä yksittäinen Otson nuori videosta ajatteli. Katsojan oppimisen kannalta merkittävää olisi pohtia, mitä video katsojassa herätti. Tämä on taiteen tarkoitus, herättää ajattelua ja tunnetta kokijassaan.

Edellä mainituin perusteluin tämä osio opinnäytetyötäni on sängen lyhyt, vaikka kuvittelin hankeen alussa nuorten reaktioiden olevan kirjallisen osuuden keskiössä. Nyt se ei kuitenkaan tunnu häviöltä. Olen saattanut hankkeen päätökseen ja kerännyt, etäännyttänyt sekä palauttanut nuorten tarinat. Se on voitto. Hanke on toteutuessaan väistämättä synnyttänyt sosiokonstruktiivista ajattelua ja oppimista sekä näin ollen identiteettien muokkautumista. On vain tässä raportissa tyydyttävä siihen seikkaan, ettemme voi ikinä todentaa, miten tämä interventio on kenties muuttanut tulevaisuutta, vai onko mitenkään.

Tämä on hanke, jossa ei voida antaa suoraa vastausta kysymykseen, mitä etäännyttämisprosessi juuri Otson nuorille antoi. Voimme arvailla, mitä oman tarinan kertominen ja näkeminen toisten tulkitsemana voi mahdollisesti merkitä. Tätä pohdintaa olen käynyt läpi luvussa kolme avatessani kuulemisen, kertomisen, osallisuuden, narratiivisuuden ja etäännyttämisen tematiikkaa. Pelkkä kertominen itsessään jäsentää ihmisen ajattelua. Tarinointihetki on merkityksellinen polku ihmisyyteen (mm. Karlsson, 2003, 99–105). Kuten Hänninen (2003, 46) on maininnut, tarinoilla on keskeinen merkitys lasten – tai nuorten – saattamisessa kulttuurinsa jäseniksi. Kulttuurin jäseneksi saattaminen on juuri osallistamista, joka ilmenee sellaisina tarinoina, joissa yksilö tuottaa

syvällistä kokemusta ympäröivään yhteiskuntaan liittymisestä. Tämä on viime kädessä identiteettiin ulottuva kokemus ja kuvaus sen hetkisestä identiteetistä (Harju 2004).

Tarinoiden etäännyttämisen voima liittyy omasta itsestä oppimiseen, siihen, että kun katsoo alitajunnan tuottamaa tarinaa toisen tulkitsemana, oppii jotain siitä, mitä itse ajattelee. Vasta tällöin voi löytää ja reflektoida, miten ajattelu sopii todellisuuteen tai pitäisikö jompaakumpaa muuttaa. Samasta asiasta ovat kirjoittaneet Virpi Vesanen-Laukkanen, Inkeri Sava sekä Mari Martin (2004) teoksessa *Taiteeksi tarinoitu oma elämä*. He pohtivat, että on toki tärkeää tarinoida itselleen, jäsentää omaa elämää ja oppia tuntemaan itseä. Tämän lisäksi tarvitsemme sittenkin toisen ihmisen oppaaksi, peiliksi, suurennuslasiksi, siksi toiseksi, joka tuo asioihin erilaisia näkökulmia ja joka sitoo omat tarinat osaksi ympäröivää yhteisöä, kulttuuria. Oma elämä saa merkityksensä toisten kautta, siitä, että kokee toisten arvostavan omaa tarinaa ja samalla omaa elämää. (Sava & Vesanen-Laukkanen 2004, 17.) Niin kauan, kun tarinat, esimerkiksi Otso vankilana, ovat vain oman pään sisällä, ne ovat vain omia tarinoita, eivätkä jäsennä oman identiteetin suhdetta ympäristöön. Kun ajatukset joutuvat alttiiksi sosiaaliselle vuorovaikutukselle, ne jäsentyvät osaksi ympäristöä.

Nämä kaikki kolmannessa luvussa kerrotut osallisuuden, tarinoiden, luovuuden, taiteen ja etäännyttämisen voimat vaikuttavat tässäkin hankkeessa. Nuorten sanoiksi näitä voimia en vain kykene asettamaan, sillä en koe oikeudekseni sanoittaa heidän puolestaan sellaista, jota he itse eivät kyenneet sanoittamaan. Heidän sanansa ovat saaneet ulkomuodon tarinoissa sekä musiikkivideossa. Se on jo tälle hankkeelle hieno saavutus.

6 HANKKEEN ARVIOINTI MUIDEN TOIMIJOIDEN NÄKÖKULMASTA

Tavoitteiden saavuttamiselle ei ole tässä hankkeessa asetettu varsinaisia mittareita. Näin ollen tavoitteiden saavuttamisen arviointi on vain nuorten, minun sekä työryhmämme sisäistä pohdintaa siitä, mitä uutta hankkeen avulla on saavutettu. Esimerkiksi kuulluksi tulemisen sekä osallisuuden tunteen mittaaminen on kohtuullisen haasteellista, ja olisi vaikeaa löytää sille mittaria. Kuulluksi tulemisen kokemus ei myöskään synny välttämättä hetkessä, tai oikeastaan kuulluksi tulemisen tunne voi kyllä syntyä hetkessä, mutta jotta kuulluksi tulemisen tunne muuttuisi osallisuuden tunteeksi, tarvitaan pitkäjänteistä kuulemistä ja useita kuulluksi tulemisen kokemuksia sekä erilaisia menetelmiä.

Tällaisia menetelmiä on Otsossa jonkin verran käytetty. Näitä on muun muassa 'syntintunnustus', jossa nuoret voivat vapaasti ilman sanktioiden uhkaa kertoa mahdollisista 'pahoista teoistaan', jotka tässä tilanteessa annetaan anteeksi. Nuorten kanssa on tehty tulevaisuuskarttoja leikkaamalla lehdestä isolle pahville asioita, joita haluaisi tulevaisuuteensa liittyvän. Suunnitteilla on ollut myös aikamatka, jossa nuorta kuljetaan oman elämäntarinan äärelle käymällä kaikissa niissä paikoissa, joissa nuori on elämänsä aikana asunut. Nämä ovat loistavia syväkuulemisen keinoja, ja kertovat Otson innovatiivisesta ja rohkeasta asenteesta. Tätä toimintaa mahtuisi Otsoon vielä lisää. Tällaisten menetelmien arkinen ja pitkäjänteinen käyttö syventää kuuluksi tulemisen tunteen osallisuudeksi.

Arviointiluvussa käsittelen hanketta ensin tavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta, hankkeen toteutuksen ja sisällön arvioinnin näkökulmasta, Otson aikuisten oppimiskokemuksen kannalta sekä Taide- ja mediapajan oppimiskokemuksen kannalta. Nuorten kokemukset olen siis jo esitellyt edellisessä erillisessä kappaleessa. Otson nuoret ja aikuiset ovat pohtineet videota ja tarinoita suullisesti keskustellen. Myös Taide- ja mediapaja jakoi ajatuksiaan omassa keskustelussaan, josta sain kirjallisen koosteen.

6.1 Tavoitteiden saavuttaminen

Hankeen tavoitteena oli syväkuulla narratiivista menetelmää välineenä käyttäen Pienryhmäkotia Otson asiakkaiden tarinoita Otsosta. Jatkotavoitteena oli löytää tarinoista niitä kulminaatiopisteitä, jotka voimme katsoa Otson voimavaroiksi tai Otson kehittämiskohdiksi.

On vaikeaa pitäytyä juuri asetettujen tavoitteiden saavuttamisen arvioinnissa. Kerätyt narratiivit sisälsivät arvokasta tietoa Otson nuorista, jonka analyysi jääköön työryhmämme tehtäväksi. Mainittakoon kuitenkin, että hanke tavoitti paljon enemmän kuin vain asetetut tavoitteet. Se toimi muun muassa terapeuttisena hetkenä nuorille. Nuoret kertoivat yllättävän henkilökohtaisia asioita koko yhteisönsä läsnä ollessa. Näkemykseni mukaan tämän mahdollisti välineellinen kysyminen, välineenä toimivat kuvalliset kortit ja tarinat.

Menetelmä, joka sijoittuu muun muassa sadutuksen, tarinateatterin ja narratiivisen terapian välimaastoon ja saa innoituksensa niistä sekä elämän tarinallisuudesta ja tarinoiden terapeuttisesta, identiteettiä korjaavasta, luonteesta, osoittautui jo tarinoiden

keräysvaiheessa erinomaiseksi kuulemisen välineeksi sekä näin ollen myös palautteen keräämisvälineeksi. Itse asiassa mikä tahansa kuuleminen voidaan nähdä palautteena, jos näin halutaan. Nimeän tämän raportin kirjoittamisen loppuvaiheessa menetelmän keto-menetelmäksi. Keto tulee sanoista kerro, etäännytä, koe. Keto-menetelmä täydentää loistavasti jo käytössä olevaa lomakemuotoista palautteen keräämistapaa. Painotan sanaa täydentää, sillä hanke on näyttänyt, että myös lomakkeella on omat vahvuutensa. Tarinoiden kerronta ei tuonut samankaltaista yksiselitteistä tietoa ja Otson käytännön kehittämistarpeita kuin lomakekysely. Näiden käytännön muutostarpeiden kuuleminen ja toteuttaminen toimivat erinomaisesti välittömän arjen kuulluksi tulemisen ja osallisuuden välineinä. On helpompaa saada nuorelle aikaiseksi kuulluksi tulemisen tunne, jos hän pyytää ruokailun siirtoa tunnilla tai siivouspäivän vaihtoa tiistais- ta torstaiksi. Paljon haasteellisempaa on tuottaa muutosta ja sitä kautta osallisuuden tunnetta, kun pyritään syväkuulemaan ja vaikkapa poistamaan tunnetta toiseudesta tai erilaisuudesta.

Molemmilla palautteen keräämistavoilla on siis paikkansa. Lomakkeen vahvuutena on rehellinen, vuorovaikutuksesta vapaa, kirjallinen mielipiteen ilmaisu. Tarinallisella tavalla päästään pintaa syvemmälle, ja voidaan vaikuttaa ihmisen ydinminän, sisäisen tarinan, identiteetin, muutostarpeisiin. Molempien kaltaista palautteen antoa ja kuulemista tarvitaan. Pienillä käytännön vaikutusmahdollisuuksilla luodaan pohjaa sille, että ihminen tuntee olevansa osallinen lähiyhteisöönsä sekä laajemmin yhteiskuntaan.

Merkittävä yksityiskohta, joka puhuu keto-menetelmän puolesta on se seikka, että kerättyäni noin tunnin verran tarinoita, olin melko vakuuttunut siitä, ettei tarinat kerro tarpeeksi. Ehdin jopa orientoitua uuteen tarinoiden keräämiseen. Vasta kuunnellessani tarinoita nauhalta ja vihdoinkin nähdessäni niistä syntyneen taideteoksen, ymmärsin, miten paljon tarinat oikeasti kertoivat Otson nuorten sisäisestä elämän todellisuudesta ja identiteeteistä. Olen siis edelleen vakaasti sitä mieltä, että hetkessä tapahtuvassa sanallisessa ja kehollisessa vuorovaikutustilanteessa meillä ei ole ihmisinä välineitä ottaa vastaan kaikkea sitä informaatiota, mitä vuorovaikutustilanne pitää sisällään. Jos tämä kuitenkin koetaan tarpeelliseksi, kuten vaikkapa hankkeessa koin, on olemassa oivallisia apuvälineitä syväkuulemiseen. Yksi konkreettisimmista on vuorovaikutustilanteen tallentaminen nauhurille tai videolle. Muita luovia menetelmiä on lukuisia, kuten vaikkapa käsittelemäni sadutus ja tarinateatteri. Tässä hankkeessa käytetyllä keto-menetelmällä tavoitettiin syväkuulemisen tila. Syväkuunnellen nuoret pystyivät sa-

noittamaan omia tuntemuksiaan aivan eri tavoin, kuin mitä on tapahtunut arkikuulemisessa.

En pysty kovin vedenpitävästi todentamaan sitä, saivatko nuoret vahvemmin tunteen kulluksi tulemisesta tarinoista tehdyn videon avulla. Viitteitä tähän kuitenkin on, sillä monet kiinnittivät innoissaan huomiota siihen, että omat sanoitetut ajatukset näkyivät ja kuuluivat videolla. Kukaan ei kieltänyt, ettei videon materiaali olisi juuri käymästämme tarinointi hetkestä. Toiset olivat hämmentyneitä siitä, että noinko me todella puhuimme, mutta eivät kiistäneet sitä. Video herätti jonkin verran tunteita. Katseluhetkessä oli ainakin iloa, ahdistusta ja hämmennystä. Mielenkiintoinen seikka on, että tarinoiden avulla sanoitettiin sellaisia asioita, joita ei muulloin ollut osattu sanoittaa, mutta myöskään videon katsomisen jälkeen ei enää osattu tai haluttu sanoittaa videon sisältöä. Tämä on seikka, johon tulen videon kanssa varmaankin jatkossa pyrkimään.

6.2 Hankkeen toteutuksen ja sisällön arviointi

Olen tehnyt arviointia pdca-kaavan mukaisesti jokaisessa syklissä. Arviointi on vaikuttanut aina seuraavien syklien toimintaan. Nyt on aika arvioida hanketta kokonaisuutena. Pdca-malli oli erittäin tärkeässä roolissa saattaessani lentäviä ajatuksia loogiseen ja johdonmukaiseen sekä erityisesti kirjalliseen muotoon.

Sanotaan usein, että hyvin suunniteltu on puoliksi tehty. Tässä hankkeessa olen korostanut enemmänkin tekemistä, kuin suunnittelua. En halunnut, että hanke olisi jo suunnittelun jälkeen puoliksi tehty. Uskoin, että hanke tuottaa koko ajan tietoa, joka vaikuttaa suunnitteluun ja jatkotoimenpiteisiin. Suunnittelua tärkeämpää on päämäärä. Ennen kaikkea tavoitteiden tulee olla kirkkaita, silloin toiminta yleensä suuntautuu oikeaan suuntaan. En tästä huolimatta halua vähätellä hyvän suunnittelun merkitystä. Olisin itsekin voinut huolellisemmalla etukäteissuunnittelulla välttyä monelta ahdistuksen tunteelta.

Tällä kertaa etukäteissuunnittelun vähyys oli valinta, jota halusin hankkeessani koetella. Intuiitiivinen hetkeen tarttuminen toimi. Sain ratkaistua eteen tulevat ongelmat avoimella mielellä ja näkemällä edessä mahdollisuuksien kirjon, josta vain oli valittava siihen hetkeen sopivin ratkaisu. Usein käytännön seikat vaikuttivat valintoihin, kuten vaikkapa se, että oikean tarinateatterin tuominen Otsoon olisi ollut turhan suuri ta-

loudellinen haaste. Tämäkin kääntyi voitoksi, sillä Taide- ja mediapajan ottaminen yhteistyökumppaniksi toimi loistavasti.

Hankkeen toteutuksessa olisin voinut vielä paremmin kuulla Otson työntekijöitä. Annoin kyllä kuulemiseen joitakin tilaisuuksia, mutta Otson aikuisten syväkuuleminen hankkeen suhteen olisi voinut tuoda uusia näkökulmia. Tällä kertaa hanke oli enemmän minun Otsolle tekemä hanke kuin Otson hanke. Tämä johtui osittain omasta rohkeuden puutteesta sekä siitä, että halusin välttää hankkeen aiheuttamaa vaivaa. En myöskään voinut enkä halunnut lykätä hanketta erittäin kiireisenä talvena, jolloin työyhteisössä ei ollut kovin paljon ylimääräistä energiaa. Minulla oli energiaa ja halusin sen Otson ja tämän hankkeen eteen valjastaa.

Sisällöllisesti hanke oli mielestäni erittäin onnistunut. Saavutin hankkeelle asetetut tavoitteet erittäin hyvin, ja hanke toi Otsolle myös paljon sellaista informaatiota, mikä ei sisälly itse tavoitteisiin. Hanke aiheutti Otson nuorissa, Otson aikuisissa sekä Taide- ja mediapajan aikuisissa ja nuorissa ajatuksellisia prosesseja, jotka varmasti avaavat ymmärrystä huostaan otettujen nuorten problematiikasta sekä taiteen psykofyysisistä vaikutuksista ja mahdollisuuksista.

6.3 Otson aikuiset oppijoina

Nostan tässä esille Otson aikuisten keskustelussa heränneitä ajatuksia rakkauden ja välittämisen tematiikasta. Monia meistä Otsoon työntekijöitä puhututti paljon videolla oleva lause: *”ei ne mua rakasta, ne vaan mua elättää”*. Kävimme pitkän keskustelun siitä, mitä rakastaminen ja välittäminen sijaishuollossa ja meillä Otsossa on, miten se Otsossa toteutuu ja mikä on välittämisen ja rakastamisen välinen suhde. Pohdimme rakkautta suhteessa omiin lapsiimme sekä Otsossa asuviin nuoriin. Jäimme myös miettimään Otsossa asuvien nuorten ja heidän vanhempiansa välistä suhdetta sekä rakkautta ja rakkauden ilmenemistä näissä suhteissa. Olimme joissakin asioissa eri mieltä. Toiset ajattelevat, että on mahdollista kokea rakkautta ammatissaan kohtaamia lapsia ja nuoria kohtaan, toiset olivat sitä mieltä, että ei voida puhua rakkaudesta. Oli mukava kuulla, että koko työryhmämme on yhteneväinen siitä ajatuksesta, että ammatissa kohdatut lapset ja nuoret tarvitsevat perushoivan lisäksi henkistä kosketusta, välittämistä, ja vähintään välittämisen tasolla kaikki työntekijämme ovat luoneet tunteen Otsossa asuviin nuoriin.

Mielenkiintoinen ajatus oli myös tokaisu: ”*rakkaudessa on aina paskaa*”. Rakkaus on kovin monimutkainen ilmiö, tunne, johon ei voi pakottaa tai toisaalta jota on vaikea peittää. En voi tässä opinnäytetyössä – vaikka mieli tekisi – lähteä pohtimaan rakkauden filosofiaa. Keskustelussa tuli kuitenkin ilmi, että välittäminen on erittäin tärkeä elementti työssämme. Tunnesuhteet pitävät aina sisällään niin positiivisia kuin negatiivisiakin tunteita. Kaikki nuoret tarvitsevat identiteetin kehittymiseen kaikkia mahdollisia tunnetiloja. He tarvitsevat myös peilin tunnetiloilleen, eli aikuiset. Mikäli aikuinen on tunteiden tasolla täysin kylmä peili, kylmettää ja kuolettaa se myös kasvavan nuoren ja hänen identiteettinsä. Tämä lienee selvää jo Harlowin klassisten apinakokeiden perusteella. Lienee myös selvää, ettei kasvavalle nuorelle riitä se, että he saavat rakkautta ja välittämistä joka toinen viikonloppu kotilomilla. Sitä on identiteetin rakentamiseksi saatava joka päivä. Pohdimme keskustelussa, miten välittäminen Otsossa ilmenee. Ei koettu luontevaksi tai tarpeelliseksi sanallisesti vakuuttaa välittämistä tai rakastamista. Mainittiin, että välittäminen näkyy ennen kaikkea teoissa ja normaalissa arjen vuorovaikutuksessa. Olisiko kuitenkin mahdollista tai vaikuttavaa joskus mainita, että pidän sinusta? Toisaalta annamme useinkin positiivista palautetta fiksuista teoista ja ajatuksista. Näissä positiivissa kommentteissa näkyy välittäminen ja arvostaminen.

Koimme kaikki tärkeäksi myös tehtävämme tukea vanhemmuutta tässäkin suhteessa. Pohdimme, onko edes oikein ikään kuin viedä rakkautta vanhemmilta. Eräs työntekijämme koki kovin kiusallisena sen, että yksi nuori puhuu hänestä äitinä. Samaan vanhemman ja lapsen altruistiseen rakastamiseen emme hyvin todennäköisesti ammattisamme pysty, eikä se varmaankaan olisi edes rakentavaa. Toisaalta mietimme, voiko koskaan ketään rakastaa liikaa. Vanhemmat säilyvät lapselle aina vanhempina, ja lapsen lojaalisuus vanhempiaan kohtaan on äärimmäisen vahva riippumatta siitä, miten paljon häntä sijaishuollossa rakastetaan. Meidän työntekijöiden välittämistä on lähiaikoina koeteltu usein myös esimerkiksi toteamalla, että: ”*Tehän ootte vaan töissä täällä*”. Tämä nuorten ajattelu kertoo juuri siitä, että hekin ainakin alitajuisesti pohtivat, mitä on aikuisten ja nuorten välinen välittäminen Otsossa.

Keskustelusta voi aistia, että olimme kaikki luonnollisesti pahoillamme siitä, että nuoret kokevat Otson vankilana ja itsensä muusta maailmasta eristettynä. Tämä tunne saattaa olla äärimmäisen tärkeä. Se johdattaa meidät niiden kysymysten ja vastausten äärelle, joiden avulla meillä on mahdollisuus kehittää Otsoa vielä enemmän sellaiseksi paikaksi, jossa vallitsee avoimuuden ja pärjäämisen kulttuuri, mikä on hyvä maaperä

kasvattaa eheitä, itseensä ja tulevaisuuteen luottavia identiteettejä. Toisaalta huomioimme reaktioissamme, että tämän kaltaisen videon katsominen toisaalta konkretisoi sen, että kaikkia ikäviä tunteita ei voi eikä tarvitse koettaa muuttaa. Kaikkialla siijaishuollossa tehtävän työn yksi merkittävä haaste on kurjien tuntemusten vastaan ottaminen ja niiden kanssa eläminen (Suikkanen-Malin 11.4.2013). Toisaalta kuten Lulu Sunin (Hänninen 2003, 47) tutkimuksensa tuloksissa toteaa, nuoruusiässä tuotetuille tarinoille on yleensäkin tyypillisempää tummat, negatiivisiin tunteisiin pohjaavat sävyt. Siispä negatiivisten tunteiden vastaanottaminen ja niiden kanssa eläminen on myös yleinen haaste missä tahansa nuoren kanssa toimiessa. Näiden tummempien tunteiden läpikäyminen on yksi nuoruusajan kehitystehtävä, liittyivät ne sitten mihin vain elämän kriiseihin, joita kaikilla jossain määrin on.

Keskustelussa koettiin tarpeelliseksi nostaa aikuisten havaitsemia vaihtoehtoisia tarinoita nuorten kokemuksista. Olimme tyytyväisiä, että pääpiirteissään nuoret ovat kuitenkin sitä mieltä, että kaikki on hyvin. Saimme vahvistusta ajatuksellemme, että lukkojen vähyys vähentää tarvetta eristää. Mitä enemmän avaamme ovia ulospäin, sen enemmän Otson tuntuu turvapaikalta, jonne on mukava palata.

Nostimme myös keskusteluun musiikkivideon viimeisen lauseen: ”ei tuu ikävä Hovinsaarta”. Lähes kaikki Otsossa asuvat nuoret odottavat innolla Otsosta pois muuttoa. Lähes kaikki nuoret ovat jossain vaiheessa pois muutettuaan kertoneet, että Otsossa oli hyvä olla ja Otsoa on toisinaan jopa ikävä. He kiittävät jopa niistä hetkistä, kun heitä on rajoitettu tai moitittu. He tulevat käymään ja pitävät yhteyttä, he kertovat meille myös elämänsä tärkeistä käänteistä. Juuri äskettäin yksi entinen nuoremme laitoi tekstiviestillä Otson puhelimeen viestin, että on saanut lapsen - noin tunti synnytyksen jälkeen. Tämä on selkeä ja usein ilmenevä paradoksi. Otsossa asuessaan nuoret halua- vat pois ja pois muutettuaan he ikävöivät takaisin.

Vaihtoehtoisia tarinoita muotoutuu siis myös myöhemmin. Tässä näkyy yksi etäännyttämisen voima. Kun nuori muuttaa pois Otsosta ja etäännyttää Otson kulttuurista, silloin vasta pystyy suhtautumaan Otson tapahtumiin ja siihen elämän vaiheeseen objektiivisesti. Meidän työntekijöinä oli tärkeää nähdä nämä vaihtoehtoiset tarinat tässä keskusteluhetkessä. Se antaa voimaa edetä ja kehittää toimintaa. Työmme ei siis ole kriisissä, vaan tuotamme vallan hyvää tulosta. Tällaisesta lähtökohdasta on helppo lähteä poh- timaan, mitä vielä voimme tehdä työmme eteen.

6.4 Taide- ja mediapajan oppimiskokemus

Taide- ja mediapaja Arja Tauria-Huttusen ja Jenni Lehtisen johdolla oli alusta asti inostuneesti mukana toisen syklin toteutuksessa. Juuri tässä hetkessä itsessäni herää ajatus, mitä jos he olisivat olleet mukana hankkeessa koko hankkeen ajan? Perustelin hanketta jonkin verran pajalle ennen heidän omaa osuuttaan. Tähän kohtaan olisin voinut myös panostaa paljon enemmän ja olla aktiivisemmin mukana koko heidän osuudessaan suunnittelusta toteutukseen ja arviointiin asti. Toisaalta hankkeen yksi perusidea oli etsiä täysin objektiivinen peili Otson nuorten ajatuksille. Huomasin jokaisessa tapaamisessa pajan kanssa toistelevani sitä, miten paljon vaihtoehtoisia tarinoita nuorilta myös tuli, ja miten hyvä paikka Otso loppujen lopuksi on. Tämä subjektiivinen Otson työntekijän tarve kokea, että teemme Otsossa hyvää, oli kuitenkin tarkoitus siirtää syrjään, ja kuulla nuoria mahdollisimman avoimesti. Taide- ja mediapaja mahdollisti tämän. Vielä viime metreillä soitin ahdistuksissani pajalle, ja pohdin sitä, että onkohan se video nyt voimaannuttava, ja kuuluuko siinä vaihtoehtoiset tarinat. Onnekseni video oli tässä vaiheessa jo lähes valmis.

Pyysin Tauria-Huttusta ja Lehtistä kokoamaan pajalaisilta palautetta videon teosta. Sain koosteen purkukeskustelusta kirjallisena, josta tulevat muutamat sitaatit ovat. Keskustelussa näkyy tarinallinen kaari alun ahdistuksesta innostuneeseen tekemiseen ja siitä työn pohdintaan asti:

”Ensimmäisen kerran kun kuulin tästä projektista ajattelin, että mitähän tästä tulee. Työ tuntui todella haasteelliselta.”

”Äänitteen kuuleminen järkytti. Miten tästä pystyy tekemään videon? Ideointivaihe olikin erittäin sekavaa. Mitä pidemmälle työnteko eteni, sitä haus Kempaa se oli.”

”Työn tekeminen oli polveilevaa. Seurasi vaihteita, jolloin olimme hämmentyneitä, mitä tästä tulee, ja taas vaihteita, jolloin suunnitelmat olivat selkeät ja oli helppo edetä.”

Pajalaiset olivat käyneet keskustelua myös Otson merkityksestä sekä sijaishuollosta yleisesti. Monet pajan nuorista ajattelivat voivansa joskus työskennellä tällä alalla. Jotkut kauhistelivat nauhan perusteella, miten kukaan jaksaa tässä työssä:

”Olis mielenkiintosta nähdä mitä se työ on käytännössä ja miten se poikkeaa nauhalta kuullusta.”

”Oon ajatellu, et vois olla hauska työskennellä vastaavassa paikassa.”

Työ oli herättänyt myös keskustelua lastensuojelusta Suomessa. Yleinen mielipide vaikutti olevan, että työ sijaishuollossa on erittäin merkityksellistä ja arvokasta sekä Suomessa enimmäkseen hyvin toimivaa:

On hyvä, että on olemassa paikka lapsille - ymmärrystä apua, tukea - ne aikuiset siellä ajattelee kuitenkin niitten nuorten parasta.”

”Lastenkoti voi olla monille lapsille turvapaikka ja turva voi tehdä heidän onnellisiksi.”

”Suomessa on hyvä lastenkotisysteemi.”

Pajalaiset olivat vertailleet lastenkoteja ja päätyneet kuulemansa perusteella siihen, että Otsossa on nuorten oltavat paljon paremmin kuin muissa vastaavissa paikoissa. Minulla ei ole tietoa, mihin vertailukohtiin tämä kokemus perustuu. Pajalaiset halusivat lähettää vielä terveisiä Otsoon:

”Halutaan lähettää vielä terveisenä, et me uskotaan, et aikuiset Otsossa ajattelevat oikeasti nuorten parasta ja sen huomaa viimeistään sitten, kun kasvaa aikuiseksi.”

6.5 Hankkeen mahdollisuudet ja kehittämiskohdat tulevaisuudessa

Koska kyseessä ei ole tutkimus, en ole velvoitettu pohtimaan hankkeen validiteettia tai reabiliteettia. Tästä huolimatta haluan kommentoida, että uskon saaneeni kiinni kahdesta hyvin merkittävästä ajatuksesta, joihin varmasti kulminoituu monien kotoa pois sijoitettujen lasten kipeimmät tunnot. Näitä ovat elämän tuntuminen vankilalta sekä toiseus. Teemat löytyvät myös muun muassa Miia Markkasen (2012) tutkimuksesta sekä Tuija Erosen (2012) väitöskirjasta. Näiden teemojen löydyttyä olisi antoisaa tehdä tutkimusasetelmia niiden ympärille, löytääksemme syyt, jotka aiheuttavat toiseutta ja vankilamaisuutta avointenkin ovien sisällä. Tulemme toki pohtimaan paljon näitä seikkoja työyhteisössämme, ja pyrimme löytämään keinoja näiden tunteiden hälventämiseksi. Uskon, että jokaisen huostaan otettujen lasten kanssa työskentelevän työntekijän olisi hyvä pysähtyä näiden teemojen äärelle, ja pohtia, kuinka itse työssäni voin vähentää lapsen toiseuden tunnetta sekä sijaishuollon pakonomaista tai suljetulta tuntuvaa olemusta.

Nuorilta kerättyjen tarinoiden luotettavuutta ei voi kyseenalaistaa. Eräs tarinoiden merkittävä voima on siinä, etteivät ne koskaan voi olla vääriä tai epätosia. Tarinaa pyydetessä jokaisen kertoma tarina on yhtä tosi ja todellinen kertojalleen. Tarinat kumpuavat kertojan mielestä ja ovat näin kertojan mielen kuvia. Mikäli tarinoita yritetään tulkita, voidaan toki pohtia, ovatko tulkinnat oikeita tai tosia. Tarinallisuuden voima ei kuitenkaan ole kuulijan tulkinnassa vaan ennen kaikkea kertojan kerronnassa. Liiallista tulkintaa on syytä välttää. Mikäli tarinat aiheuttavat kysymyksiä tai oletamuksia, tarinat voivat olla väylä oikean kokemuksen tai tapahtuman äärelle. Tästä tarinallisuudessa on juuri kysymys. Tarinoilla ei kerätä totuuksia. Ne voivat kyllä johdattaa totuuden äärelle, koska ne harjaannuttavat kuulemaan toista ihmistä. Tarinoiden avulla voi löytyä oikeat kysymykset siitä todellisuudesta, jossa tarinankertoja elää. Nämä kysymykset ja tarinoinnista seurannut vuorovaikutus voivat johtaa kertojan ja kuulijan uuden oppimiseen, jopa mahdollisen muutostarpeen havaitsemiseen.

Hanke oli äärimmäisen mielenkiintoinen siksi, että hankkeen aikana koko ajan kaikki oli mahdollista. Olisin silti voinut suhtautua hankkeeseen vielä avoimemmin, ilman minkäänlaisia ennakko-oletuksia. Toisaalta se, että ryhtyy tekemään hanketta, tarvitsee usein voimakseen jonkin asteisen ristiriidan. Jos lähdän hankkeella kehittämään kuulemista, on todennäköistä, että jossakin ajattelun pohjalla kytee siemen, että tämä kohta tarvitsee kehittämistä. Täydellisesti toimivaa ei edes kannata muuttaa. Toisaalta alan ammattilaisena, Otson työntekijänä ja näiden nuorten pitkäaikaisena ohjaajana olisi kovin haastavaa suhtautua täysin objektiivisesti heidän tarinoihinsa. Tästä syystä kolmannen osapuolen, Taide- ja mediapajan mukaan ottaminen hankkeeseen osoittautui kultaakin kalliimmaksi.

Pajan mukaan ottaminen haastoi konkreettisesti yhden nuorten väittämistä, ja avasi Otson ovet ulkopuolisen maailman ja Otson asukkaiden vuorovaikutukselle. Tästä löytyy oivallinen analogia nuorten tarinoihin. Todennäköisesti olisi ollut vielä antoisampaa avata Otson ovet pajalaisille niin, että he olisivat tulleet Otsoon esittämään teoksensa. Tässä hankkeessa minulla ei ollut siihen rohkeutta. Koin vastuun Otson nuorten tunnistautumattomuudesta niin suurena, etten halunnut saattaa pajan ja Otson nuoria yhteen.

Edelleen väitän, että olisin voinut suhtautua tarinoihin vieläkin avoimemmin. Tälle rajoituksia antoi myös aika. Toisaalta tarvitsin ehdottomasti aikataulua, jotta luovuuteni pysyisi jossakin rajoissa. Toisaalta aikataulu aiheutti sen, että olin pakotettu kirjoittamaan prosessia ja tausta-ajatuksia auki, koska prosessin viimeinen vaihe muiden toi-

mijoiden kiireiden vuoksi toteutui vasta maaliskuussa 2013. Hankkeen ankkurointi nykytietoon ja painotukset olisivat voineet olla erilaisia, jos en olisi pohtinut taustoja lainkaan ennen hankkeen koko käytännön osuuden valmistumista.

7 EPILOGI

7.1 Kuulolla

Olen tietoinen, ettei tämän kaltainen pieni hanke tuota tutkimuksellisista näkökulmista sellaista vakuuttavaa informaatiota, joka olisi yleistettävissä laajempaan kontekstiin. En silti malta olla tässäkin kohtaa rikkomatta rajoja. Tuon päätöskappaleessa esiin muutaman hankkeen herättämän ajatuksen, jotka liittyvät elämään ja ihmisiin ylipäänsä.

Olen tähän asti käyttänyt Otsossa asuvasta kohderyhmästäni nimitystä nuoret. Tässä viimeisessä luvussa puhun selvyiden vuoksi lapsista, joilla tarkoitan muun muassa YK:n lastenoikeuksien julistuksessa määriteltä alle 18-vuotiaita henkilöitä. Tämä joukko pitää sisällään kohderyhmäni 12–17-vuotiaat nuoret.

Kaiken kaikkiaan hanke on opettanut, ettei lasten kuunteleminen, kuuleminen tai näkeminen ole vaikeaa. Se on aivan yhtä helppoa kuin aikuisten kuunteleminen, kuuleminen ja näkeminen. Tutkimuksia kotoa pois sijoitettujen lasten reaaliaikaisista kokemuksista ei kuitenkaan ole tehty Suomessa kovin paljon. Jostain syystä tunnumme edelleen ajattelevan, ettei lapsilla ole vielä mitään kerrottavaa, kuultavaa. En tarkoita, että asiat olisivat näin erityisesti Otsossa. Tarkoitan yhteiskunnallista tai jopa globaalia trendiä, joka perustuu sille ajatukselle, että lapset nähdään matkalla tulevaisuuteen, matkalla kohti päämäärää; oikeanlaista aikuisuutta. Tämä onkin se kulminaatiopiste, jossa ajattelua tulisi korjata. Lapset eivät ole matkalla jonnekin sen enempää kuin aikuisetkaan. Kaikki me olemme matkalla. Lapset eivät ole vain meidän aikuisten tai ikääntyvien tulevaisuus, lapset ovat ja elävät tässä ja nyt.

En sittenkään voi olla ottamatta esille nykyisen kuulemisen kulttuurin toista laitaa. Olen muun muassa tunnettujen vaikuttajien, lastenpsykiatri Jari Sinkkosen ja psykologi Keijo Tahkokallion, kanssa samaa mieltä siitä, että mitä pienempi lapsi on, sitä enemmän hän kaipaa turvallisuuden tunnetta. Tätä turvallisuuden tunnetta lisää, jos lapsi voi luottaa, että aikuinen tietää ja osaa tulkita, mitä lapsi tarvitsee, vaikkakaan se

ei aina olisi juuri se, mitä lapsi sanallisesti kertoo. Painottaessamme tänä päivänä lasten kuulemistä ja osallisuutta, tulee koko ajan pitää mielessä se, että lapset ovat tässä ja nyt lapsia. Lasten fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset kyvyt eivät vastaa aikuisten kykyä. Lapset ja aikuiset ovat ehdottomasti samanarvoisia, mutta eivät samankaltaisia, joskin myös aikuisten kesken kyvyissä on suuria eroavuuksia. Kuljettaessa kohti nuoruutta yksilön kyvykkyys kasvaa, ja hän voi pikkuhiljaa ryhtyä ottamaan entistä enemmän vastuuta itsestään. Pidän tämän näkökulman esille ottamista tärkeänä, vaikkakin se saattaa herättää tunteen, että ajatuksella vesitän koko kauniin kuulemisen kulttuurin. Näin ei ole. Toivon vain, että lasten kuulemisen ja osallisuuden loistavaa tematiikkaa osataan tulkita oikein, eikä se kaiva maata omien jalkojensa alta, ja näin aiheuta turvattomuutta ja pahaa oloa lasten keskuudessa.

Aikuisten velvollisuus on lasten kuuleminen ja positiivinen näkeminen, mutta aikuisten velvollisuus ei ole toimia lasten halujen ja toiveiden mukaisesti. Jos vaikka tarkastelemme Otson kokemista vankilana. Emme voi kuulla tätä seikkaa niin, että otamme kaikki ovet pois ja annamme nuorille täyden vapauden liikkua milloin vain missä vain. Meidän tulee toki ymmärtää lasten kokemus ja varmasti aito tunne. Aikuisena meidän tehtävämme on nuoren kanssa pohtia, mikä saa Otson tuntumaan vankilalle, ja tämän vuorovaikutuksen seurauksena toivottavasti voimme osoittaa, miten paljon Otson todellisuudessa eroaa vankilasta, tai sitten kuulemme nuoren kertomuksista, miten voimme aikuisina vähentää tunnetta vankilamaisuudesta.

Mielestäni kaikessa toisen kuulemiseen liittyvässä keskustelussa on pohjimmiltaan kysymys vallasta ja tätä kautta oman arvon tunnosta. Tarvitaan hyvää itsetuntoa sekä oman arvon tuntoa, jotta uskaltaudutaan kuuntelemaan. Kirjailija Anja Snellman (Kymen Sanomat 9.2.2013) on sanonut, että korvat pitäisi keksiä uudelleen. Puhuminen on helpompaa kuin kuunteleminen. Kaikki haluavat olla äänessä, kertoa mielipiteensä, kommentoida, analysoida ja vaikuttaa. Tällä vaikuttamisella halutaan lisätä omanarvontuntoa sekä valtaa. Pidän erityisesti Foucault'n vallan tulkinnasta. Foucaultin (mm. Tiisala 2010) mukaan vallan päämääränä tulisi olla pakottamisen sijaan tuottaa toivottua käyttäytymistä vaikuttamalla yksilöiden identiteetin muokkaukseen, valintoihin ja itsekontrolliin. Tämä nostaa todelliseksi vallaksi kuulemisen. Vasta kun kuullaan ja tiedostetaan yksilön tämän hetkinen tarina, tilanne, voidaan siihen vaikuttaa. Kysymys on tahtotilasta, siitä, haluammeko nähdä ja kuulla. Kun päätämme tahtoa, korvamme ja silmämme aukeavat. Kuulemisen ja näkemisen suurin haaste lienee,

että täytyy olla valmis olemaan itse tietämätön, etäännyttää itsensä kaikki tietävästä roolista, ja asettua kuulijan asemaan.

Tältä pohjalta meidän vaikutusyrityksemme Otossa ovat merkityksettömiä, elleimme ensin avaa korviamme kuulemaan, missä tällä hetkellä mennään. Fox (1999, 14) mainitsee kertoessaan tarinateatterista, että se ei taivu nykyiseen asiantuntijoiden neuvon pohjalta tapahtuvaan ongelmanratkaisumalliin. Kommentissa jo jonkin verran näkyy lähteen ikä, sillä ainakin suomalaisessa kulttuurissa olemme ymmärtämässä sen, että vastaukset löytyvät ihmisistä itsestään, eikä ongelmia voi ratkaista toisen puolesta, mutta kommentin perusajatus on hyvä. Niin oma menetelmäni kuin muut narratiiviset ja luovat menetelmät ovat oiva keino etäännyttää itseä lähellä olevia ilmiöitä, ja tarkastella, miltä asiat näyttävät kauempaa.

7.2 Siltoja, portteja, aukenevia ovia

Hankkeen jälkeen jäin pohtimaan erityisen paljon sitä, miksi en uskaltanut saattamaan pajalaisia ja Otson nuoria fyysisesti yhteen. Ammatillinen perusteluni siinä hetkessä oli nuorten oikeus yksityisyyteen, tunnistamattomuuteen ja vaitiolovelvollisuuteen. Pelkäsin – ja osin tiesinkin – nuorten tuntevan toisensa. Lastensuojelun asiakkaan yksityisyys ja ammattilaisten vaitiolovelvollisuus ovat olleet paljon julkisen ja ammatillisen keskustelun kohteena lähi menneisyydessä. Painotammeko tässä individualiseen ja yksilölliseen ihmiskäsitykseen painottuvassa yhteiskunnassa liikaakin sitä, että asiat ovat yksityisiä? Emmekö juuri tällä ajattelulla sulje esimerkiksi lastensuojelun asiakkaat omaan yksityiseen lokeroonsa julkisen yhteiskunnan ulkopuolelle? Tutkijat Päivi Känkänen ja Anna Rainio ovat pohtineet samaa asiaa ja todenneet, että lastensuojelussa vallitseva suojelun periaate toteutuu helposti syrjässä pitämisenä (Koskela 22.9.2010).

Lienemme sosiaalialalla lähes kaikki samaa mieltä siitä, että jos ihmisellä on elämässä ongelma, haaste, sen salaaminen ei auta yksilöä selviämään haasteestaan. Koen hankkeen jälkeen, että tämä salailun kulttuuri on osittain syynä lastenkodissa asuvien lasten ja nuorten erillisyyden, eristäytyneisyyden ja toiseuden tunteeseen, sekä myös häpeään, jota salailu ja asioista puhumattomuus aiheuttavat. Lastenkodissa asuvan lapsen tai nuoren ei missään tapauksessa tulisi tuntea tilanteestaan häpeää. Oman ammatillisen kokemukseni mukaan äärimmäisen harvoin lapsi tai nuori joutuu huostaan otetuk-

si täysin omien valintojen seurauksena. Yleensä takana on rikkonainen elämän tilanne laajemmassa kontekstissa.

Olen monien muiden tavoin työssäni havainnut, että eräs huostaan otettujen lasten identiteettien suurimmista eheytyksen haasteista on oman syyllisyyden ja häpeän päihittäminen (mm. Eronen 2012). Lähes kaikki vanhemmiltaan huostaan otetut lapset jossain vaiheessa pohtivat sitä, kuinka juuri minä olen niin huono, etteivät vanhemmat minun kanssani pärjänneet. Tällainen ajattelu yhdistyneenä varhaisiin negatiivisiin kokemuksiin saa lapsen näkemään itsensä kiusankappaleena, arvottomana ja pahana olentona (Lindeman 2003, 279). Usein sijaiskasvattajien korrektius estää virheellisen käsityksen korjaamisen, koska ketään - eli vanhempia - ei tänä aikana saa syyttää. Kuitenkin moraalisten kannanottojen välttäminen vanhempien kanssa työskennellessä pitkittää lapsen elämistä haavoittavien kokemusten tai muistojen keskellä (Hurting 2004).

Tarvitsisimme siis avointa keskustelua ja ovien avaamista lastensuojelun maailmaan. Uskon, että tämän kaltaista ovien avaamista toivovat alitajuisesti myös sijoitetut nuoret kertomissaan tarinoissa. Olen ylpeä siitä, että loin hankkeellani sillan lastenkodin ja työpajan välille. Toisaalta tunnen turhautumista siitä, että asetin itse eettisen harkinnan jälkeen portin tuolle sillalle enkä auttanut nuoria kohtaamaan fyysisesti. Miksi teemme salailulla ja yksityisyyden äärimäisen tarkalla suojelulla aitoja lastensuojelun - tai yhtäläillä muiden marginaaliryhmien - ympärille, ja eristämme näin heidät muusta yhteiskunnasta?

7.3 Katsotaan kauempaa

Paitsi että ihminen voi muuttaa ajatteluaan ja käytöstään mallioppisen kautta muilta (mm. Bandura 1977), ihminen voi oppia myös itseltään. Tähän vaaditaan se, että oma toiminta ja ajattelu täytyy ensin etäännyttää, jotta sitä voidaan objektiivisesti tarkastella. Oppimista niin itseltä kuin muilta ohjaa ihmiskäsitykseni mukaisesti ihmisen vapaa tahto, moraali ja etiikka. Oppiminen vaatii usein tietoa mutta se vaatii myös taitoa. Oppimisella tarkoitan tietojen, taitojen ja ajattelun kehittymistä, elämän eteenpäin menemistä ja hyvän elämän tavoittelua. Taide on oivallinen todellisuuden tarkasteluväline, ajateltiinpa sitä sitten suurennuslasina (mm. Levänen 1998) tai peilinä (mm. Fox 1999).

Taiteen ja tieteen (tiedon) suhdetta on luonnehdittu siten, että taide pyrkii vaikuttamaan ensisijaisesti ihmiseen, jotta tämä uudistaisi ja muuttaisi todellisuutta, ja tiede pyrkii muuttamaan ensisijaisesti todellisuutta, jotta tämä todellisuuden muutos kehittäisi ja muuttaisi ihmistä (Levänen 1998, 259). Sosiaalitiede kohtuullisen uutena tieteenalana sijoittuu mielestäni luontevasti taiteen ja tieteen välimaastoon. Onnistunut sosiaalialan interventio vaikuttaa ihmiseen niin, että ihminen voimaantuu uudistamaan ja muuttamaan omaa todellisuuttaan niiltä osin, kuin se hyvän elämän kannalta on tarpeellista. Taiteen voi katsoa aktivoivan ihmistä kohti tiedon tavoittelua. Tarvitaan myös tietoa, jonka avulla on toisinaan tarpeellista muuttaa todellisuutta, vallitsevaa olotilaa, jotta parempi elämä mahdollistuisi.

Ennen kaikkea tarvitaan luovaa ajattelua, joka murtaa rajoja normaaliuden ja erityisyyden, tavallisuuden ja poikkeavuuden, huostaan otettujen lasten ja muun maailman sekä ongelmien ja ratkaisujen väliltä. Mitkään muodollisuudet tai ihmisen asettamat formaalit rakenteet eivät saa estää meitä löytämästä ratkaisuja. Taide on nykyisin kunniaakkaasti päässyt irti muodollisista määrittelyistä ja ahtaista rajoista. Taidetta voi ansiokkaasti ja hyvin moninaisesti käyttää niin huostaan otettujen lasten kuin kenen tahansa parempaa elämää tavoitellessa.

Tämän kaltaisen hankkeen sulkeminen ja johtopäätösten tekeminen on sangen hankalaa. Toivonkin, että kysymyksessä on ikiliikkujan liikkeelle laitto. Ainakin aiheen tiimoilta on lähtenyt liikkeelle ikiliikkuja omissa ajatuksissani. Uskon, että tämä ajatuksellinen ikiliikkuja, spiraali, etenee myös Pienryhmäkoti Otson sekä Taide- ja mediapajan kollektiivisessa ajattelussa sekä niissä olevien henkilöiden yksityisessä ajattelussa. Parhaimmillaan tässä työssä esiin tulleet toimet ja ajatukset herättävät laajempaa keskustelua siitä, mitä parempi elämä lastensuojelun piiriin kuuluvien lasten kohdalla voisi olla. Mikäli tässä hankkeessa tuotettua musiikkivideota halutaan käyttää keskustelun ja ajattelun herättäjänä, sitä on mahdollista tiedustella sähköpostitse osoitteesta hankala@luukku.com.

LÄHTEET

- Aitolehti, S. & Silvola, K. 2008. Suhteiden näyttämöt. Näkökulmia psykodraamaan. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Bandura, A. 1977. Social learning theory. New Jersey: Prentice-Hall.
- Bardy, M. & Barkman, J. & Janhunen, T. (toim.). 2000. Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Helsinki: Stakes.
- Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere. Saatavissa; <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66881/978-951-44-8754-5.pdf?sequence=1> [Viitattu 18.2.2013].
- Fox, J. 1999. Rituaali meidän ajallemme. Artikkeliteoksessa: Harju, A. & Silvonen, L. & Tarinateatteri Mielikuva -kannatusyhdistys (toim.). Tarinateatteri – blayback theatre. Helsinki: Tarinateatteri Mielikuva.
- Gerhardt, S. 2007. Rakkaus ratkaisee. Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehittymiselle. Persona Grata. Helsinki: Edita.
- Granfelt, R. 18.1.2013. Haavoittuneet lapset ja nuoret -seminaari. Yhteistyössä Lahden ja Kymenlaakson ammattikorkeakoulut.
- Harju, A. 2004. Osallisuus. Kansalaisfoorumin internetsivut. Julkaistu 10.12.2004. Saatavissa: <http://www.kansalaisfoorumi.fi/osallistuminen-ja-vaikuttaminen/osallisuus.html> [viitattu 2.1.2012].
- Heikkinen, H. 2001. Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tuleminen taito. Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajakoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hurting, J. 2003. Lasta suojelemassa - etnografia lapsen paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta universitatis lapponiensis 60. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Huttunen, M. 22.10.2011. Dissosiaatiohäiriö. (Ajatusten, tunteiden, tekojen, ym. erillisyy.) Duodecim. Lääketieteellinen aikakauskirja. Suomen Lääkäriseura Duodecim.

Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00360
[Viitattu 25.1.2013].

Hänninen, V. 2003. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ihanus, J (toim.). 2009. Sanat että hoitaisimme. Terapeuttinen kirjoittaminen. Helsinki: Duodecim.

Karlsson, L. 2003. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus Opetus 2000.

Ketonen, P. & Muttonen, A. 1999. Suomalainen tarinateatteri. Artikkelit teoksessa: Harju, A. & Silvonen, L. & Tarinateatteri Mielikuva -kannatusyhdistys (toim.). Tarinateatteri – blayback theatre. Helsinki: Tarinateatteri Mielikuva.

Kiilakoski, T. 2007. Teoksessa: Gertschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.). Lasten ja nuorten kunta. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran Julkaisuja 77.

Koskela, K. 22.9.2010. Taide murtaa rooleja lastensuojelussa. Apropo. Saatavissa: <http://www.aka.fi/fi/Apropo/Artikkelit/Tutkimusohjelmat/Taide-murtaa-rooleja-lastensuojelussa/> [Viitattu 22.3.2013].

Kotka, R. 2011. Tarinat tunteiden tulkkina. Toiminnallisia ideoita satujen ja draaman maailmasta. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kuukasjärvi, A. & Linnossuo, O. & Sutinen, J. (toim.) 2011. Taidetyöskentely arjen näyttämöillä. Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia. Oppimateriaaleja 53. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Kuusela, P. 2002. Sosiaalipsykologian maailmanhypoteesit. Tieteenalan historia ja sosiaalisen konstruktionismin muodot. Kuopio: Oy UNIpress Ab.

Laatuakatemia. 6.7.2010. Laatutyökaluja. Saatavissa: <http://www.kotiposti.net/tuurala/index.htm> [Viitattu 15.2.2013].

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 22.7.2011/922.

Lehto-Järnstedt, U.-S. & Kellokumpu-Lehtinen, P. & Ojanen, M. 2002. Syöpäpotilaan kokemus tuki ja psyykkinen stressinhallinta. Lääketieteellinen aikakauskirja 14/2002. Helsinki: Suomalainen lääkäriseura Duodecim. Saatavissa: <http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo93054.pdf> [Viitattu 22.1.2013].

Lindaman, S. 2003. Teoksessa: Jernberg, A. M. & Booth P. B. (toim.) Theraplay, vuorovaikutusterapian käsikirja. Jyväskylä: Psykologien kustannus Oy.

Mansikka, H. YLE uutiset. 12.3.2010. Saatavissa: http://yle.fi/uutiset/koulukodissa_rapataan_paha_olo_pois/6151153 [Viitattu 20.3.2013].

Markkanen, M. 2012. ”Kaikesta selvi, vaikka olis miten vaikeeta!” Huostaanotetun nuoren elämäntarinan uudelleen rakentaminen narratiivisuuden keinoin ammatillisessa perhekodissa. Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Pieksämäki. Saatavissa: http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/41937/Markkanen_Miia.pdf?sequence=1 [Viitattu 10.1.2013].

Morgan, A. 2008. Johdatus narratiiviseen terapiaan. Jyväskylä: Kuva ja Mieli Ky.

Mykkänen, J. 2010. Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Mäki, S. & Arvola, P. 2009. Satu kantaa lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaa 1. Helsinki: Duodecim.

Mäki, S. & Arvola, P. 2009. Tarina tukee lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Helsinki: Duodecim.

Mäkinen, M. 2009. Tarinateatteri lisää ymmärrystä elämästä. Teoksessa: Mäki, S. & Arvola, P. (toim.) Tarina tukee lasta. Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Helsinki: Duodecim.

Möller, S. & Nikkanen, M. 2009. Lastenkoti minun mielestäni. Pelastakaa lapset ry:n julkaisusarja n:o 11. Helsinki: Pelastakaa lapset ry.

Nelson, H. L. 2001. Damaged Identities narrative repair. Ithaca and London: Cornell Univesity Press.

Omavalvonta yksityisessä sosiaalihuollossa. Ohje 7/2012. Valvira. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Saatavissa: http://www.valvira.fi/files/tiedostot/v/a/Valvira_ohje_7_2012_.pdf [Viitattu 15.1.2012].

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liitto ry:n internetsivut. Saatavissa:

http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/liitto/julkaisut/mita_mielta_mita_mielta_2008/ [viitattu 27.12.2012].

Otson toimintakäsikirja. 10.1.2013. Kotka: Pienryhmäkoti Otso Oy.

Paaso, H. 2011. Lapsuus ja nuoruus -aiheen luennot 1.11.2011 Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa.

Poijula, S. Toistaako historia itseään vai voimmeko oppia siitä? Psykkisen trauman hoito. Introspekt Oy. Saatavissa: <http://www.introspekt.fi/artikkelit/toistaako-historia-itseaan-vai-voimmeko-oppia-siita-psykkisen-trauman-hoito/> [Viitattu 2.1.2013].

Rannikkopajat. Pajatoimintaa vuodesta 1987. Kotka-Hamina-Pyhtää-Virolahti-Miehikkälä. Saatavissa: http://www.rannikkopajat.fi/web/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=124 [Viitattu; 22.2.2013].

Russell, S. & Carey, M. 2006. Narratiivisen terapian peruskysymyksiä. Porvoo: Kuva ja Mieli Ky..

Salonen, T. 2007. Tieteenfilosofia. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Sava, I. 2004. Kasvattajan oikeus – ja vastuu – omaan elämään. Teoksessa: Sava, I. & Vesanen-Laukkanen V. (toim.). 2004. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Sava, I. & Vesanen-Laukkanen V. (toim.). 2004. Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Suikkanen-Malin, T. Ohjauskeskustelu 11.4.2013. Kotka: Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

Tiisala, T. 15.8.2010. Foucault, Michel. Filosofia.fi. Portti filosofiaan. Saatavissa: <http://filosofia.fi/node/5351> [viitattu 8.3.2013].

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Tolska, T. 2002. Kertova mieli. Jerome Brunerin narratiivisuuskäsitys. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteellisen laitoksen tutkimuksia 178.

Uitto, M. 2011. Storied relationships – students recall their teachers. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.

Vikman, E. 2009. Lasten kerronta ja sen merkitys. Narratiivinen tutkimus lasten ja kriisikeskuksen työntekijän välisistä keskusteluista. Lisensiaatintutkimus. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja A.7.

Viljamaa, E. 2012. Lasten tiedon äärellä. Äidin ja lasten kerronnallisia kohtaamisia kotona. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.

Vygotsky, L. 1982. Ajattelu ja kieli. Suomentanut Klaus Koski & Anja Koski-Jännes. Espoo: Weilin & Göös.

Otso -musiikkivideon lyriikka

outo paikka hovinsaarel
jonne mut on saarrettu
hajonneesta elämästä raahattu
sit mietit et mitä oikee itken
no ympärillä pyörii vaa juoppoi ja nistei
normaalei verrattuna meihin
ja täällä sinä meidän elämällä leikit
tää on talo, vankila, keskitysleiri
ja sinä olet natsi
ja täällä sinä vahdit käyttämällä mahtii
näitä monii surullisii lapsii
joista kukaan muu ei välitä
elämä alussa aika vähissä
ja sul on vaa silmis kullan kiilto
tää on ku shakkii mikä on mun seuraava siirto
ja mitä ne sitten tekee
miten tämä tästä vielä etenee
uhkapelii panoksena elämä
ei ne mua rakasta ne vaan mua elättää
mun elämäni säätää
keksii omii sääntöjä päästään
ei ne mieti et miltä musta tuntuu
elämä antaa runtuu silmät tummuu
käytätte vaa valtaa
ootte ylä-asemis me ollaan täällä alhaal
kusette mun niskaan sossu kusee mun niskaan
kaikki ei oo kunnos pitäis jotenkii fiksaa
ne vaa huutaa kälä kälä kälä
en jätä tätä tähän en jätä tätä tähän

koitat mua päivästä toiseen simputtaa
elämä täällä on ku simpukka
joka sulkee kuoren eikä päästä enää ulos
pitää vaa miettii et minne ollaa tulos
silmäkulmassa pienen pieni pisara
ja kaikki me ollaan siellä sisällä
oot vaa linnunpelätin täl auringonkukkapellol
enkä tunne enää pelkoo
ratsastan pois pitkin sateenkaarta
ei jää ikävä hovinsaarta